

Kurtuluş Savaşı'nda Mizahın İki Cephesi: Güteryüz, Aydede'ye Karşı

Two camps of humor in Turkish War of Independence: Güteryüz versus Aydede

Gökhan DEMİRKOL, Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, E-posta: gokhand06@yahoo.com

Anahtar Kelimeler:

Türk Basın Tarihi,
Aydede Mizah
Dergisi, Güteryüz
Mizah Dergisi,
Refik Halid Karay,
Sedat Simavi

Öz

Millî Mücadele dönemi olarak adlandırılan 1919-1922 yılları arasında Türk basını “Millî Mücadele karşısında olanlar” ve “Millî Mücadele’yi destekleyenler” şeklinde iki cepheye ayrılmıştır. Mizah dergileri de bu cepheleşmede yerini almış, Millî Mücadele’yi destekleyen Sedat Simavi’nin Güteryüz dergisi ile Millî Mücadele karşısında olan Refik Halid’in Aydede dergisi karşı karşıya gelmiştir. Bu çalışmada Millî Mücadele karşıtı olan Aydede mizah dergisinin Millî Mücadele’yi nasıl tanımladığı, Millî Mücadeleyi destekleyen Güteryüz dergisinin de Aydede’nin yürüttüğü Millî Mücadele karşıtlığına yaklaşım tarzının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Keywords:

History of Turkish
Press, Aydede
Humor Magazine,
Güteryüz Humor
Magazine, Refik
Halid Karay, Sedat
Simavi

Abstract

During the years 1919-1922, the years of Turkish National Struggle, the Turkish press was divided into two camps: “against National Struggle” and “for National Struggle”. Humor magazines had their share of differences, which resulted in confrontation between Güteryüz magazine published by Sedat Simavi supporting “for National Struggle camp” and Aydede magazine published by Refik Halid supporting “against National Struggle camp”. This study aims to determine how Aydede humor magazine, which is “against National Struggle”, defines National Struggle and how “for National Struggle” humor magazine, Güteryüz presented the efforts against National Struggle of Aydede.

Giriş

Türkiye’de mizah dergileri ilk kez 1870 yılında yayın hayatına girmiştir. Mizah dergiciliği alanında ilk adımlar *Terakki* gazetesinin eki *Terakki* ve Teodor Kasab’ın *Diyojen*’i tarafından atılmış, ancak 4 Ağustos 1876 tarihinde yayınlanan bir karar ile mizah dergilerinin yayınlanması yasaklanınca (Özkorkut, 2002: 75) mizah dergileri tekrar basın tarihinde boy göstermek için II. Meşrutiyet’in ilanını beklemek zorunda kalmıştır. 11 Temmuz 1324 (24 Temmuz 1908) günü gazetelerde yer alan “*tebligat-ı resmiye*” başlıklı küçük bir duyuru ile sessiz sedasız ikinci kez ilan edilen Meşrutiyet sonrasında basın dünyası canlanmış, mizah dergileri de tekrar okuyucu ile buluşmuştur.

II. Meşrutiyet’in ilanı ile yeniden yayınlanmaya başlayan mizah dergileri öncüllerinden farklı bir mizah anlayışını da Türk mizahına kazandırmıştır. Sözlü geleneğe dayanan meddah, orta oyunu ve Karagöz-Hacivat gibi türler üzerinden şekillenmiş “Osmanlı Mizahı” özellikle *Kalem* ve *Cem* dergileri ile Batı tarzı çizgi ağırlıklı bir mizah anlayışına dönüşmüştür. Bu dönüşümün nirengi noktasını oluşturan unsur ise bu dergilerin Türkiye’de ilk kez karikatürü tanımlamaları ve bu tanım çerçevesinde uygulamaya geçirmeleridir. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında yayın hayatına atılan pek çok mizah dergisi kısa soluklu olmuş, Balkan Savaşları’nın da etkisi ile Kurtuluş Savaşı dönemine gelene kadar çok az dergi ayakta kalabilmiştir.

Milli Mücadele dönemi olarak adlandırılan 1919-1922 yılları arasında Türk basını “Milli Mücadele karşısında olanlar” ve “Milli Mücadele’yi destekleyenler” şeklinde iki cepheye ayrılmıştır. Gazeteler arasında yaşanan bu karşılıklı saf tutma hali mizah dergilerini de içine almış, Milli Mücadele’yi destekleyen Sedat Simavi’nin *Güleryüz* dergisi ile Milli Mücadele karşısında olan Refik Halid’in *Aydede* dergisi karşı karşıya gelmiştir.¹

Bu çalışma *Güleryüz* ve *Aydede* dergilerinin Milli Mücadele üzerinden birbirlerini hedef alan yazılarına odaklanmıştır. Her iki dergide yer alan yazıların incelenmesi ile Milli Mücadele karşıtı olan *Aydede* mizah dergisinin Milli Mücadele’yi nasıl tanımladığı, Milli Mücadeleyi destekleyen *Güleryüz* dergisinin de *Aydede*’nin yürüttüğü Milli Mücadele karşıtlığına yaklaşım tarzının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede öncelikle *Aydede* ve *Güleryüz* dergileri genel hatları ile incelenmiştir. Çalışma kapsamında *Aydede* dergisinin bütün sayıları, *Güleryüz* dergisinin ise 35 ile 85. sayıları arasındaki nüshaları kullanılmıştır.² *Güleryüz* dergisinin daha önceki sayılarında Refik Halid hakkında yazılara rastlanmakla birlikte bu yazılar o dönem yazarı olduğu *Peyam-ı Sabah* gazetesinde *Aydede* müstearı ile kaleme aldığı yazılara cevaben *Güleryüz* dergisinde yer alan yazılar olduğundan bu yazılar çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

1 Bu dönemin basındaki cepheleşmesi genel şekliyle şu şekildedir; Milli Mücadele yanlısı yayın yapanlar; *Yenigün* (Yunus Nadi), *İleri* (Celal Nuri ve Suphi Nuri İleri kardeşler); Milli Mücadele karşıtı yayın yapanlar; *Peyam-ı Sabah* (sahibi Mihran Efendi, başyazarı Ali Kemal Bey, Ali Kemal’in *Sabah* gazetesini ve Mihran Efendi’nin *Peyam* gazetesini birleştirerek 1 Ocak 1920 tarihinde *Peyam-ı Sabah* adı ile yayınlanmaya başlamıştır. Gazete Milli Kütüphane Koleksiyonu’nda *Sabah* adı altında kataloglanmıştır. Milli Kütüphane, Mikrofilm No: 2939-2941, DVD No: 1530, 525-529, Yer No: 1957 SÇ 7), *Alemdar* (Refi Cevat Ulunay).

2 *Aydede* dergisi yayın hayatına başladığında *Güleryüz* dergisi 34 sayı yayınlanmıştır.

Sedat Simavi'nin "Güleryüz"ü

Sedat Simavi³, çıkardığı *Diken*⁴ dergisinin kapanmasının üzerinden yaklaşık iki ay sonra yeni bir mizah dergisi ile matbuat camiasına dönmüştür. Yeni dergisinin ismi *Güleryüz*'dür. *Güleryüz*, 5 Mayıs 1921 (1337) tarihinde yayın hayatına başlarken çıkışını ilk sayısında okuyuculara bir şiir ile müjdelemektedir:

Kârî'lerim, bu ölümlü dünyaya
Henüz bugün açıyorum gözümü!
Dalıyorum bir sevimli rüyaya:
Dinleyiniz benim bu ilk sözümü

"Güleryüz"üm, somurtganlık istemem,
Ne söylesem inan olsun, şakadır
Sözlerimde ne keder var, ne elem,
Bazı ciddi bile dursam: cakadır!

Ey kârî'm, ey kârî'm, dikkat et:

Her sayfam nazım, nesir dolacak.

"Güleryüz"ün her nüshası bir demet,

Seneliği koca bir cilt olacak! *Güleryüz* (*Güleryüz*, 5 Mayıs 1921 (1337), Sayı: 1)⁵

Sedat Simavi'nin dergisi ilk sayısının kapağında beyaz atın üzerinde oturan ve arkasında Türk bayrağı bulunan Mustafa Kemal'e yer vererek Milli Mücadele'de durduğu tarafı açıkça ortaya koymuştur. Bu resmin lejanında ise şu mısralar yer alır:

Nabzında bir iman vuran kanınla

Bu ziya görmeyen ufka yükseldin

3 Sedat (Süleyman) Simavi, Mutasarrıf Hamdi Simavi Bey ile Abdülhamit'in sadrazamlarından Saffet Paşa'nın torunu, Aliye Hanım'ın oğlu olarak 1896 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Saint Joseph ve Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi)de okudu. *Eşek*, *Cem* ve *Zekâ* dergilerinde karikatürleri yayınlanan Sedat Simavi, *Hande* dergisini çıkararak yayıncılığa adım attı. Yirminin üstünde gazete ve dergi yayınlayan Simavi, 1 Mayıs 1948 tarihinde *Hürriyet* gazetesini çıkardı ve 11 Aralık 1953 tarihinde vefatına kadar gazetenin başyazarlığını yaptı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çeviker, T. (1991). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü III*, İstanbul: Adam Yayınları, s.99; Koloğlu, O. (Mart 2003). Sedat Simavi: Kadın Resmini Basına Yerleşiren Gazeteci. *Tarih ve Toplum*, Sayı: 231, s.34-35.

4 *Diken*, 30 Teşrinievvel 1918 tarihinde yayın hayatına başlar. 72 sayı yayınlanan dergi, 11 Mart 1337/ 1921 tarihinde kapanır. *Diken*, Milli Kütüphane, DVD No: 787, Yer No: 1957 SB 254.

5 Ayrıca bkz. Devrim, T. (2009). *Güleryüz Mizah Dergisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Edebiyatı Programı, İstanbul.

Bilmem ki semadan yüksek alınla

Güneşin doğduğu yerden mi geldin? (*Güleryüz*, 5 Mayıs 1921 (1337), Sayı: 1)

Derginin serlevhasında “*Perşembe günleri intişar eder, edebi, siyasi mizah gazetesidir*” ibaresi yer alır. *Güleryüz*'ün abonelik şartları ise şöyledir:

	Memalik-i Osmaniye	Taşra
Üç aylık	70	80
Altı aylık	130	150
Senelik	250	270

Senelik abonesi (50) altı aylık (20) üç aylığı (12) nüsha itibar olunur. (*Güleryüz*, 5 Mayıs 1921 (1337), Sayı: 1)

Resim 1. *Güleryüz*, 5 Mayıs 1921 (1337), Sayı: 1

Haftada bir kez perşembe günleri yayınlanan *Güleriyüz*, 22 Haziran 1922 (1338) tarihli 60. sayısında itibaren pazartesi ve perşembe günleri olmak üzere haftada iki kere yayınlanmaya başlar. 6 sayı haftada iki kez yayımlandıktan sonra 66. sayıyla birlikte tekrar perşembe günleri olmak üzere haftada bir yayın periyoduna döner. Haftada bir olan yayın periyodunun haftada ikiye çıkarılmasının sebebi ise dergide şu şekilde anlatılmıştır:

Umum kârî'e ve kârî'lerimize mühim bir tebşir [müjde]

Son aylar zarfında kârî'lerimizden aldığımız müteaddit mektuplarda Güleriyüz'ün yüz paraya⁶ ve haftada iki defa neşr edilmesi arzu ediliyor. Kârî'lerimizin teşvik yollu bu arzularını yerine getirmek için gazetemizi önümüzdeki perşembe gününden itibaren yüz paraya olarak ve haftada iki defa neşre karar verdik. Güleriyüz ba'dema perşembe ve pazartesi günleri ale's-sabah intişar edecektir. Bu vesile ile kârî'lerimize şunu tebşir edelim ki, Güleriyüz, yeni bir kisve altında pek zengin münderecat ve resimlerle çıkacaktır. Her nüshamızda sekiz on resim muntazam surette bulunacağı gibi şimdiye kadar çıkan yüz paralık gazetelerin hepsinden güzel ve cazibeli bir şekilde olacaktır. Bu havadisi muhterem kârî'lerimiz etraflarındaki dostlara yayınlarsınlar. (*Güleriyüz*, 15 Haziran 1922 (1338), Sayı: 59)

Haftada iki gün yayınlanmaya başlayan *Güleriyüz*'ün tasarımı da değişir. Her sayıda tek karikatürün yer aldığı kapak kalkar ve mevcut gazetelerin mizanpajı tercih edilir. Serlevhada yer alan *Güleriyüz* isminin arkasına küçük bir şehir silueti yerleştirilir. Ancak haftada bir gün yayınlanmaya tekrar başladığında ise dergi, tek karikatürlü kapakları yine kullanmaya başlar. *Güleriyüz* dergisi özel günlerde, özellikle bayramlarda ve büyük zaferlerin ardından ek yayınlarsınlar.⁷ Bununla birlikte dergi pazartesi günlerine özel bir ek daha yayınlarsınlar. Pazartesi günlerine mahsus bu ek 2 Ekim 1921 (2 Teşrinievvel 1337) tarihli 23. sayıda şu şekilde duyurulmuştur:

Gördüğümüz rağbet ve teveccüh üzerine gazetemiz ba'dema haftada iki defa intişar edecektir. Vukuat-ı cariyeye-i siyasiyyeyi, müsavvir resimler mizahi fıkraları muhtevi renkli nüshamız perşembe günleri sabahları, sahne-i matbuat, cereyan eden vukuat-ı yevmiye, harp haberleri, diğer mühim siyasi hadisadi bütün teferruatıyla irâ'e [göstermek] eden siyasi nüsha-i mahsusamız pazartesi günleri intişar edeceğini kârî' ve kârî'lerimize tebşir ederiz. Güleriyüz, mizah vadisinde açtığı mücadelede kârî' ve kârî'lerinin bedi' zevklerini tatmin için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyecektir. Ruh ve fikirlerini büyük bir mahzuziyet [hoşa gitme] içinde yıkayarak edebiyatın mizah cephesinden muhit ve halkımıza daha yakın bir şeklini cazip bir surette gösterecek muhterem kârî' ve kârî'ler bütün münderecat ve karikatürlerinde kendilerine bir aşinalık his edeceklerdir. Güleriyüz mütezayid [gittikçe artan] bir rağbet ve teveccüh karşısında memleketin duş-i irfanına istinad ederek istiklal ve içtihadında efkâr ve istikametinde serbest olarak mizah vadisindeki açtığı mücadeleye bi-pervâ [korkusuzca] devam edecek meslek istikametinden asla inhiraf [dönmek] etmeyecektir. (*Güleriyüz*, 2 Ekim 1921 (2 Teşrinievvel 1337), Sayı: 23)

İlk sayısı 3 Ekim 1921 (3 Teşrinievvel 1337) tarihinde yayınlanan *Güleriyüz Pazartesi Nusha-i Mahsusası*'nın yayınlanma gerekçesini Sedat Simavi başyazısında şöyle anlatır:

Güleriyüz pazartesi günleri neşrine karar verdiği bu ciddi nüshasında yevmi gazetelerin elde etmeye mukadder olamadıkları mevşûk havadisleri kârî'lerine bildirecektir. Gerek Akşam, Tercüman, gerek İleri, Vakit, İkdâm, Peyam ve Tevhid-i Efkar her gün halkı iğfal edici yanlış havadisler neşr ederek herkesin gözünü boyamaya çalışıyorlar. Biz her gün artmakta olan bu şarlatanlığın önüne bir set çekmek için Osmanlı Bankası'nın Galata merkezinden akd

6 *Güleriyüz*'ün satış fiyatı 5 kuruştur. 5 kuruş 200 paraya denk gelmektedir. Fiyatın 100 paraya indirilmesi ile *Güleriyüz* diğer mizah dergileri ile (*Aydede* gibi) aynı fiyata satılmaya başlamıştır.

7 Sırasıyla 16, 26, 56, ve 73. sayılar.

etmiş olduğumuz (175) bin liralık istikraz [borç] sayesinde Güleriyüz'ün bu ciddi nüshasını te'sis ettik. Avrupa'nın on bini mütevaciz nüfusa malik her şehrine bir muhabir-i mahsus i'zam ettiğimiz gibi, Sarayburnu'na da cesim [büyük] bir fotoğraf makinesi vaz' ettik. Bu sayede bütün dünyada cereyan eden vukuatı günü gününe, saati saatine kârî'lerimize bildireceğiz ve her gazetecinin nazarından kaçan ufak tefek vukuatı dahi ayrıca kaydedeceğiz. Yeter ki kârî'lerimiz bize itimat etsinler. Bu itimatı celb için gazetemizi neşr etmeden evvel bir nüshasını katib-i adlde [noter] tasdik ettirmeyi münasip gördük ve ettirdik. Gazetemizin mesleği muayyendir: fırkacılığı sevmediğimiz ve bi- taraf kalmayı da münasip görmediğimiz için bütün fırkaların mürevvic-i efkarı olmayı tercih ettik. Hürriyet ve İtilaf, İttihad ve Terakki, Sulh ve Selamet ve Sosyalist fırkaları reayasının tamim ve tebliğlerine her zaman sütunlarımız açıktır. Eminiz ki birer palavra menba' olan yevmi gazetelere karşı açtığımız bu mücadeleli kârî'lerimiz memnuniyetle karşılayacaklardır. Sa'y [çalışma] bizden, itimat ve teveccüh kârî'lerimizden... (*Güleriyüz Pazartesi Nusha-i Mahsusası*, 3 Ekim 1921 (3 Teşrinievvel 1337), Sayı: 1)

Pazartesi günleri yayınlanan *Güleriyüz Pazartesi Nusha-i Mahsusası* ile bir anlamda tekrar haftada iki gün yayın periyoduna dönen derginin bu eki Turgut Çeviker tarafından "ciddi haber" eki olarak nitelendirilmektedir (Çeviker, 1991: 66)⁸. Gerek ekin ilk sayısında yer alan Sedat Simavi'nin başyazısı gerekse de derginin içeriği *Güleriyüz Pazartesi Nusha-i Mahsusası*'nın bir mizah eki olduğunu göstermektedir:

Yunan tebliğ-i resmiyesi

1-Sakarya'nın garbında Eskişehir'in şarkında tecemmu [toplanma] eden ordumuz kemal-i zevk ve sefa ile gece gündüz laterna çalıp hora tepmektedirler.

2-Ordumuzun bu şevk ve neşesi bir haftaya kadar terhis ümidinden ileri gelmektedir.

3-Bütün erkân ve ümera ve zabitan ve efrat ordu emr-i yevmilerini kemal-i dikkatle dinliyorlarsa da terhis kelimesini göremeyince suratlarını asıyorlar.

4-Dün Eskişehir üstünde tayeran eden bir Kuva-yi Milliye tayyaresi şehrin muhtelif yerlerine Rumca yazılmış ve Mustafa Kemal Paşanın sulh istediğine müşir beyannameler atmış ve tarafımızdan uçurulan bir tayyare dahi Ankara[ya] girerek "biz kabul etmiyoruz" mealinde beyannameler atmıştır. General Papulas (*Güleriyüz Pazartesi Nusha-i Mahsusası*, 3 Ekim 1921 (3 Teşrinievvel 1337), Sayı: 1)

8 Çeviker, yukarıdaki metni Muzaffer Gökman'ın *Sedat Simavi / Hayatı ve Eserleri* adlı yapıtından alıntılamıştır. Bkz. Gökman, M. (1970). *Sedat Simavi Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Apa Ofset. Bununla birlikte aynı kitabın 164. sayfasında *Güleriyüz*'ün ekini "gayri ciddi" ek olarak aktarır. Bu son tanımlama doğrudur çünkü gazetenin serlevhasında şu ibare yer almaktadır; "Her hafta perşembe günleri intişar eden (*Güleriyüz*) ün pazartesi günlerine mahsus gayri ciddi ve siyasi nusha-i mahsusasıdır" bkz. *Güleriyüz Pazartesi Nusha-i Mahsusası*, 3 Ekim 1921 (3 Teşrinievvel 1337), Sayı: 1; Bu ek Milli Kütüphane'de yer alan koleksiyonda bulunmamakla birlikte Hakkı Tarık Us Koleksiyonu'nda sadece iki sayısı yer almaktadır.

Resim 2. Güleriyüz Pazartesi Nusha-i Mahsusası, 3 Ekim 1921 (3 Teşrinievvel 1337), Sayı: 1

Krala sandalye

Gayri münasip bir hediye

Sandalye yerine araba fikri kaim oldu

İstanbul Rumları işbu sandalyeyi Kral Konstantin'e hediye ettiklerine ahiren [son zamanlarda] nadim [pişman] olmuşlardır sebebi de kral ordusuyla birlikte her ne kadar Ankara'ya girip oturmak istemişse de muvaffak olamayıp süratle geriye avdete mecbur olduğu için işbu sandalyenin bir işe yaramayacağı ve sandalye yerine bir yaylı araba hediye edilmiş olsa idi daha iyi olacağı fikrinin Rum mahafilinde devrana başlamıştır. (*Güleriyüz Pazartesi Nusha-i Mahsusası*, 3 Teşrinievvel 1337/3 Ekim 1921, Sayı: 1)

Güleriyüz dergisi farklı günlerde yayınlanan eklerin dışında da ek yayınlamıştır. Derginin genellikle yedinci sayfası farklı bir gazete şeklinde dizayn edilerek ek şeklinde basılır. Bu sayfanın “*Tezvir-i Efkar, Vakit, Çanakyalayıcı, Şaklaban, Eğlence*” gibi isimleri bulunmaktadır.⁹

9 Selda Bulut bu eklerin Ermenice ve Rumca yayımlandığını Çeviker'e atfen belirtmektedir ancak *Güleriyüz*'ün hiçbir sayısı ya da eki Ermenice ve Rumca olarak basılmamıştır. Sadece *Güleriyüz* dergisinden önce Sedat Simavi

Zengin bir kadroya sahip olan derginin sahibi Sedat Simavi aynı zamanda derginin çizeridir. Simavi'nin yanı sıra Cevat Şakir (Kabağağaçlı/ Halikarnas Balıkcısı), Ahmet Rasim, Ercüment Ekrem (Talu), Fazıl Ahmet (Aykaç), Abdülbaki Aziz, Yusuf Ziya (Ortaç), Necdet Rüştü (Efe), Selami İzzet (Sedes), Vedat Örfi (Bengu), Orhan Seyfi (Orhon) önemli yazar ve çizerlerdir.

14 Ağustos 1924 (1339) tarihinde 122. sayısında Sedat Simavi'nin *Güleryüz*'ü yayın hayatını noktalar.

Aydede ve Refik Halid

Refik Halid (Karay)¹⁰ tarafından yayınlanan *Aydede* Dergisi, 2 Ocak 1922 (2 Kanunusani 1338) tarihinde¹¹ yayın hayatına başlar. Dergi ismini Refik Halid'in *Alemdar* ve *Peyam-ı Sabah* gazetelerinde yazılarını imzaladığı mahlastan almaktadır. *Aydede* dergisi yayın hayatına başlamadan yaklaşık yirmi gün evvel *Peyam-ı Sabah* gazetesinde reklamı yayınlanır:

Aydede aybaşıda çıkıyor

Türkiye'nin en nezih ve en zarif resimli mizah gazetesidir. En büyük mizah muharrirlerinin ve mizah şairlerinin eserlerini muhtevidir. İlk nüshasında (Cem)'in kıymet-dâr bir karikatürü de vardır. (*Peyam-ı Sabah*, 19 Aralık 1921 (19 Kanunuevvel 1337), Sayı: 11522-1092)

Peyam-ı Sabah gazetesinde yer alan bu ilanda bahsi geçen Cemil Cem'in karikatürü "*Hayat bir zar oyunudur*" başlığı ile derginin ilk sayısında, birinci sayfada yer alır. Bununla birlikte bazı kaynaklarda Cem'in *Aydede*'de iki karikatürünün yayınlandığı belirtilmektedir (Çeviker, 1991: 30), (Üyepazarcı, 1994: 137) ancak *Aydede*'nin diğer nüshalarında Cem imzalı ikinci bir karikatüre rastlanmamıştır.¹²

tarafından yayınlanan *Hande* dergisinin bir sayfası Almancadır. *Hande*, 31 Temmuz 1916 (18 Temmuz 1332), Sayı: 1; Bkz. Bulut, S. (2007). *Hürriyet Gazetesi: 1948-1953 Döneminin Yayın Politikası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, s.32.

10 1888 yılında İstanbul'da doğan Refik Halid Karay, Galatasaray Sultanisi ve Mekteb-i Hukuk'ta okudu. II. Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlayan Karay, *Servet-i Fünun* ve *Tercüman-ı Hakikat* gazetelerinde çalışmıştır. *Kalem* ve *Cem* dergilerinde mizah yazıları kaleme alan Karay, Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesiyle birlikte 1913 yılında İttihat ve Terakki Partisi tarafından Sinop'a sürgüne gönderilir. Beş yıl sonra İstanbul'a geri dönen Karay, *Sabah* ve *Peyam-ı Sabah* gazetelerinde yazılar yazmıştır. İki defa Posta-Telgraf Umum Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. 1922 yılında *Aydede*'yi çıkaran Refik Halid Karay, Milli Mücadele'nin kazanılmasının ardından İstanbul'u terk ederek Halep'e yerleşmiştir. Yüzellilikler listesinde yer alan Refik Halid Karay, 1938 yılında Türkiye'ye geri dönerek *Aydede*'yi tekrar çıkardı. Refik Halid Karay 1965 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aktaş, Ş. (1986). *Refik Halid Karay*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Banarlı, N. S. (1984). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 2, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 1205-1208.

11 *Aydede*'nin yayın tarihini Hıfzı Topuz 1920 olarak vermektedir. Bkz. Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, s.141.

12 Derginin çizer kadrosu çok geniş olmakla birlikte 90 sayı boyunca en fazla karikatürü yayınlanan çizerler sırasıyla; Ahmet Rıfki, Ramiz Gökçe ve Ahmet Münif Fehim'dir. *Aydede* dergisinde çizen diğer karikatüristler için bkz. Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü III*. s.174-175.

Resim 3. Aydede, 2 Ocak 1922 (2 Kanunusani 1338), Sayı: 1

Aydede'nin serlevhasında İstanbul silueti üzerine düşen hilal şeklinde bir ay görünmektedir. İstanbul üstünde parlayan bu ay, Refik Halid'tir. Serlevhanın altında "Pazartesileri ve perşembe günleri neşr olunur mizah gazetesi" ve "Abone bedeli: İstanbul ve vilayetler için senelik 250 memalik-i ecnebiye için 350 kuruştur" ibaresi yer alır.

Refik Halid, *Aydede* dergisinin çıkış hikâyesini anlarında şöyle anlatmaktadır:

Peyam-ı Sabah'ın verdiği para –ayda sekiz makale ve haftada dört 'Nakış-ı Berab' için yüzyirmi lira idi- geçinmeme kafi gelmiyordu. Halbuki yazılarım rağbet buluyordu; pek sıkışmış, pek daralmıştım. Bir çıkar yol bulmak lazımdı.

Bir akşamüzeri, Kadıköyü'ndeki bahçede düşünüp geziyordum, zihnimde bir şimşek çaktı: Niçin ben, tek başıma bir gazete çıkarmıyordum? Ne kadar yürümese, sürülme yine bana bu yüzyirmi kağıdı bırakırdı. Bir sigara yaktım; ucunu yere attığım zaman kararımı vermişim. 'Aydede' isminde, haftada iki kere çıkmak üzere bir mizahi gazete neşredecektim.

Karar iyi idi ama tatbikine müthiş bir mani vardı: Sansür dairesi yeniden gazete çıkarılmasını suret-i katiyede menetmişti. Ne yapacaktım? Sağa sola başvurduğum (...) bizim Mekteb-i Sultani'nin bir eski müdür-i sanisi Mösyö Feuillel vardı ki, Fransa sefarethanesine mensuptu, ben de ona başvurduğum; not aldı ve kendi işi imiş gibi ne yapmak mümkünse yapacağını söyledi. (...)

Sansür meclisinde İngiliz murahhasının itirazı, İtalyan memurunun bitarafılığına karşı Fransız murahhası hakkımı müdafaa etmiş, bir istisna olarak müsaade verilmesini temin eylemişti. Bu beşaretli haberi aldığım dakikadaki sevincimi tarif pek müşkül: Dünya benim olmuştu; eteklerim zil çalarak Tünel meydanında koşuyordum. Derken haber matbaaya da aksetti. Ali Kemal Bey telefonla bana nasihat veriyordu: 'Mirim' diyordu, 'vallahı zarar edersin, bu aldığımı da kazanamazsın, gel, şu şüpheli teşebbüsten vazgeç!' Hatta sade kendisi söylemekle kalmadı, sevdiğim ahbablar üzerinde de imal-i nüfuz ve onları da irşada sevk etti. Ben dinlemedim. Mihran Efendi'ye gelince o, kârın kokusunu uzaktan almıştı, iştirak teklif etti, kârdan bir kısmını ona terk şartıyla muvafakat ettim; gazetenin tab'a, tertibe ve masrafa ait kısımlarıyla kendisi meşgul olacaktı; lakin amir her hususta ben idim.

1338 (1922) Kanunisanisinin ikinci günü 'Aydede' çıktı. İlk ay, iptidai masraflar tesviye edilmesine rağmen kâr olmuştu; binaenaleyh geçinme cihetinden nefes almıştım. (...)
(Karay, 2009: 351-354)

Derginin ilk sayısında Refik Halid tarafından kaleme alınan "*Meslek bahsi*" isimli başyazıda derginin süregiden kalem kavgaları arasında bi-teraf kalacağı ve bu bi-terafılık içerisinde her tarafa karşı sözünü esirgemeyeceği beyan edilir:

Deveye sormuşlar:

- Yokuşu mu seversin, demişler, inişi mi?

- Bu ikisinin ortası yok mu yahut düz başımıza mı yıkıldı? demiş... Bu fikra malumdur fakat daha akıllı bir deveye aynı suali:

- Yokuşu mu seversin yoksa inişi mi?

diye sordukları zaman daha hoş bir cevap vermiş:

- Allah üçünün de belasını versin!

- Canım, demişler, biz sana iki soru sorduk, sen üçüne cevap veriyorsun, üçüncüsü de nedir?

- Düzü unuttunuz mu, demiş, günlerce çöl ortasında bitip tükenmeden düz gitmekte sanki hoş bir şey mi?

Onun gibi bana da:

- İttihatçılığı mı seversin, itilafçılığı mı? deseler o akıllı deve gibi:

- Allah üçünün de hakkından gelsin! diyeceğim... Malum a, üçüncüsü de milliyetçilik... Ankara ovalarında bitip tükenmeyen seferlerle yeknesak yaşamakta sanki hoş bir şey mi? İttihatçılık yokuş, itilafçılık iniş ise milliyetçilikte çöl, düzlük, ovardır. İşte bu hikmete mebnidir ki akıllı veya akıllanmış deve gibi bu üç yola da hevesiz, bu üç gidişten ve yürüyüşten de bezgin, zikzaklı bir yol, bir edebi ve mizah, yani nezih ve eğlenceli bir yol takip edecek, ne onu ne bunu ne ötekini benimseyecek, her yolun kabahatini yüzüne vuracak, hulasa hiçbir şahsın, hiçbir deveci ile hiçbir kervanın yükünü sırtında taşımayacak, gönlünü ferah ve neşeli tutacak... Yine binaenaleyh ona

- İttihatçılığı mı seversin, yoksa itilafçılığı mı? diyecek olurlarsa, yokuştan, inişten ve

sonu gelmez çölden bahis edilmiş gibi vereceği cevap şu olacaktır:

- Üçünün de hakkından Allah gelsin! Üçünü de Allah ıslah etsin! (Aydede, 2 Ocak 1922 (2 Kanunusani 1338), Sayı: 1)

İlk sayısında “bi-taraf”lığını ilan eden Aydede kendisinden beklenen satış rakamlarına ulaşarak Refik Halid’in yola çıkma sebebi olan “geçim derdine çare” olmayı başarmıştır. Aydede’nin ikinci sayısında yer alan teşekkür yazısı amaca ulaşıldığını göstermektedir:

(Aydede) ilk nüshasının yevmi ve haftalık gazetelerin adet-i tabından fazla mazhar-ı takdir olmasından dolayı kârî’lerine müteşekkir ve minnettardır. Edebi ve nezih bir mizahın şu suretle tevcihe mazhariyeti (Aydede)nin şevkini tezyid tekâmülünü tesri edecektir. Tekrar arz u şükran eyleriz. (Aydede, 5 Ocak 1922 (5 Kanunusani 1338), Sayı: 2)

Toplam 90 sayı yayınlanan Aydede dergisi 9 Teşrinisani 1922 tarihinde kapanır. Geniş bir yazar ve çizer kadrosuna sahip olan Aydede dergisinde Refik Halid’in yanı sıra Abdülbaki Fevzi, Reşat Nuri (Güntekin), Halil Nihat (Boztepe), Selami İzzet (Sedes), Fazıl Ahmet (Aykaç), Osman Cemal (Kaygılı), Mahmut Sadık, Rıza Tefvik, Yusuf Ziya (Ortaç), Güzide Sabri, Orhan Seyfi (Orhon), Ercüment Ekrem (Talu), Enis Behiç (Koryürek), Vedat Örfi (Bengü) gibi isimlerin yazıları yer almıştır.

Resim 4. Aydede, 3 Temmuz 1922 (1338), Sayı: 53, s.1

“Altıncı ayın ikmalî münasebetile (Aydede) konseri

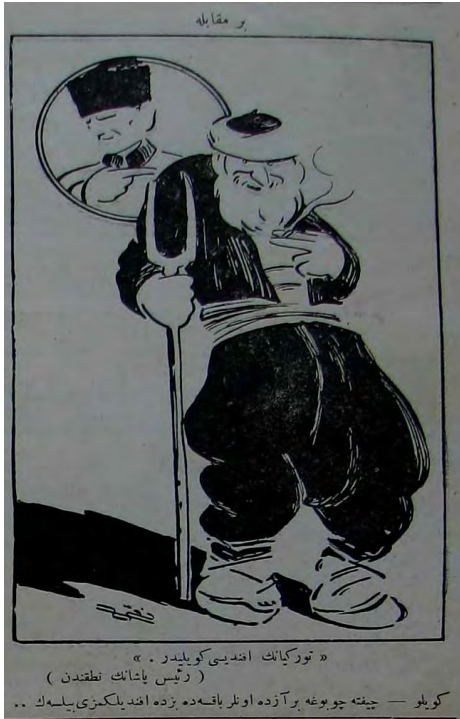
1-Ressam Haydar Bey, 2-Osman Cemal Bey, 3-Ressam Salahattin Bey, 4-Abdülbaki Fevzi Bey, 5-İdare Müdürü Ali Ulvi Bey, 6-Ressam İsmail Hakkı Bey, 7-Ressam Ahmet Münif Bey, 8-Ressam Rıfki Bey, 9-Ressam Ramiz Bey, 10-Tabi’ Mihran Efendi, 11-Feylozof, 12-Matbaa Makinecisi, 13-Aydede Sabihi”

Derginin çizer kadrosu da yazar kadrosu kadar geniştir. Başta (Ahmet) Rıfki, Ahmet Münif (Fehim), Ramiz (Gökçe), Ratip Tahir (Burak), Mehmet İzzettin, Zeki Cemal (Bakiçelebioğlu), (Hasan) Fahrettin, Hasan Rasim (Us), Kazım gibi isimlerin karikatürleri dergide yer almıştır.

Savaşın Mizah Cephesi: Aydede’ye Karşı Güleryüz

Ekonomik anlamda *Aydede* sayesinde rahatlayan Refik Halid, derginin ilk sayısında beyan ettiği tarafsızlığını sürdürmemiş ve *Aydede* üzerinden Mustafa Kemal ve Milli Mücadele karşısında “bi- taraf”lıktan “tarafgir”liğe geçmiştir. Refik Halid ve *Aydede*, Milli Mücadele karşısında kendini konumlandığı noktada karşısında Sedat Simavi’nin *Güleryüz*’ünü bulur. Ancak bu karşılaşma iki taraf içinde yeni değildir.

Güleryüz ile Refik Halid arasındaki çatışma *Aydede* dergisinin öncesine dayanmaktadır. Refik Halid’in *Peyam-ı Sabah* ve *Alemdar* gazetelerinde yazdığı yazılar ile *Güleryüz* ile Refik Halid karşı karşıya gelmiştir. Refik Halid’in Milli Mücadele karşısında takındığı muhalif tavrın kökleri gazeteciliğinin öncesine dayanmaktadır. Posta-Telgraf Umum Müdürlüğü yaptığı dönemde “*Müdafaa-i Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyetlerinin verecekleri telgrafların keşide kılınmaması*” emrini Anadolu’daki telgraf müdürlerine göndererek Temsil Heyeti’nin iletişim kabiliyetini elinden almaya çalışan Refik Halid, Ali Kemal ile birlikte Milli Mücadele karşıtlığının simgesi haline gelmiştir. Hatta Anadolu’daki posta müdürlerine gönderdiği bu emir üzerine Mustafa Kemal, 1 Ekim 1919 tarihinde yeni hükümeti kuran Ali Rıza Paşa’ya bir telgraf çekerek Ali Kemal Bey, Süleyman Şefik Paşa, Dahiliye Nazırı Adil Bey ve Refik Halid’in tutuklanmalarını talep etmiştir.¹³

Resim 5. Aydede, 9 Mart 1922
(1338), Sayı: 20

“Türkiye’nin efendisi köylüdür”
(Reis Paşa’nın nutkundan)

Köylü- Çiğne çubuğa birazda onlar
baksda da bizde efendiliğimizi bilsek..
(İmza: Rıfki)

13 Refik Halid’in Posta-Telgraf Umum Müdürlüğü dönemindeki Milli Mücadele’ye muhalifliği için bkz. Arslantaş, B. (2003). *Refik Halid ve Milli Mücadele*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, s.11-27.

Aydede dergisi 2 Ocak 1922 (2 Kanunusani 1338) tarihinde yayın hayatına başladığında *Güleryüz* dergisi 35 sayı yayınlamıştır. *Peyam-ı Sabah*'tan ayrılarak müstakil bir dergi yayınlamaya başlayan Refik Halid ve dergisi *Aydede*'yi *Güleryüz* Hüseyin Rıfat imzalı bir dörtlük ile karşılar:

Aydedem bir nasihatim vardır

Sözümü dinle gel de şöyle beri

Açma her bir hususta ağzını ha

Sürerim sonra Arnavut biberi! (*Aydede*, 5 Ocak 1922 (5 Kanunusani 1338), Sayı: 36)

Aydede dergisinde ise *Güleryüz*'e ilişkin ilk sataşma 9 Ocak 1922 (9 Kanunusani 1338) tarihli 3. sayıda gerçekleşir. Derginin birinci sayfasında Rıfkı'nın imzasıyla bir karikatür yayımlanır. Yüzü "Güleryüz" yazısı ile çizilen bir adam para kazanmak için resim çizer, model olarak da bir lazımlık kullanır ve son karede üzerinde *Peyam-ı Eyyam* yazan bir sopa tutmakta olan Ali Kemal tarafından hırpalanır.

Resim 6. *Aydede*, 9 Ocak 1922 (9 Kanunusani 1338), Sayı: 3, s. 1

2 Ocak 1922 (2 Kanunusani 1338) tarihli ilk sayısında “akıllı deve”nin yolunu seçtiğini beyan eden *Aydede*'nin *Gülyüz*'e sataşmasının altında *Gülyüz* dergisinin 35. sayısının kapağında yer alan karikatür vardır. *Gülyüz* dergisinin 35. sayısının kapağında “*Ali Kemal Bey hücre-i mesaisinde*” lejandlı, Cevat Şakir tarafından çizilen bir karikatür yer alır. Karikatürde Ali Kemal bir lazımlık içerisinde ve sadece başı görünmektedir.

Resim 7. Gülyüz, 29 Aralık 1921 (9 Kanunuevvel 1337), Sayı: 35

“Ali Kemal Bey hücre-i mesaisinde”

Bu karikatür üzerine Ali Kemal, *Peyam-ı Sabah* gazetesinde *Peyam-ı Eyyam* köşesinde *Gülyüz* ve Sedat Simavi hakkında bir yazı kaleme alır:

İttihat ve Terakki'den sonra Ankara bu memlekette gençliğin kanına girdi, çünkü zavallı gençlerimizi en zelim ihtiraslarına, adâvetlerine [husumet] alet etmekten çekinmedi, bilfarz Aka Gündüz gibi hûlkan ezelden bozulmuş, maşa ile tutulmaz musahhare Ankaralara kadar davet ederek aleyhimize en rüsvayı neşriyata vasıta ittihaz etti, esasen acz ve mezellele [alçaklık] delalet eden böyle bir hareketten biz asla müteessir olmadık, bilhakis..

Bir zamandır (Sedat Simavi) diye matbuat meydanına diğer bir genç atılmıştı, (Dersaadet), (Payitaht) vesaire namlarıyla peyderpey çıkardığı yevmi gazeteleri ciddi bir tahsilden, en basit bir terbiyeden, tehzibden mahrum olduğu için muttasıl [aralıksız] batırdı,

bu yolda pederinden kalma mühimce bir mirası nafîle yere heba etti, hanları, çiftlikleri elden çıkardı, nihayet (Gülerüz) ünvanıyla her sabip-i iz'an ve vicdanı güldürmek şöyle dursun, adeta ağlatır. Fakat güya mizahi bir risale-i mevkute neşrine iftikar [ihtiyaç] eyledi, onunla da bir iş göremeyince ekîden rivayet ettiklerine nazaran Ankara ile pazarlığa girişti, bilhassa aleyhimize bi-perva ve daima yürümek şartıyla her nüshadan ikibin adet Anadolu'ya sattı, artık o şevk ile de muhalefete ve hassaten bana karşı neler yazmadı! Ne resimler yapmadı! Ne kepazelikler etmedi! Bari gülünç olsaydı, hele bir nükteyi ihtiva etseydi bu masharalıkların zararı yoktu, ciddi taarruzlara ehemmiyet vermez iken bu mizahi hücumlardan mı müteessir olacaktık? Lakin Sedat Simavi para derdi ile Ankara'yı daha ziyade sızdırmak endişesiyle olsa gerek son nüshalarda mizah namına "Gülerüz" paçavrasını öyle müstekrah [iğrenç] gîlzetlere [kabalık] boğar ki ele alınmaz bir derekeye [aşağı] mertebe] düşürür, satış durur Anadolu'ya gönderilen nüshalar bile işe yaramaz olur, iğrenç görülür. Bu budala genç de müstehak olduğu cezayı bulur biz ona yine bir merhamet nazariyle bakarız, fakat bu hadiseyi gençlerimiz görsünler de ibret alsınlar. Gençlik mertlik demektir, kuvvete kör körüne boyun eymemektir, istibdada, batıla karşı hürriyeti, hakkı müdafaa eylemektir..

Gerek İttihat ve Terakki, gerek Ankara'nın tagallüblerine [zorbalık], tahakkümlerine, dar ağaçlarına karşı galeyana gelmeyen ba-husus zalimlere tabasbus [yaltaklanmak] ederek ikbal kırıntılarını menfaat döküntüleri arayan böyle Sedat Simavi kabilinden gençler gitseler de Sarayburnu'ndan kendilerini denize atsalar daha pak hareket etmiş olurlar.

Evet, bir genç vatan derdiyle, milliyet endişesiyle vaktiyle İttihat ve Terakki'nin olduğu gibi bu seferde Ankara'nın tuzağına tutulabilir, öyleleri mazur olabilir, lakin "Gülerüz"ün naşir-i rüsveyı gibi beş on para için bu zilleti ihtiyar edenler heyet-i ictimamiyemizin adeta kangren olmuş müzmin uzuvlarıdır ki kesilerek atılmadan mâ'dâ bir işe yaramaz.

Ali Kemal" (Peyam-ı Sabah, 3 Ocak 1922)

Sedat Simavi, Ali Kemal'e on gün sonra 13 Ocak 1922 (1338) tarihli *Gülerüz*'ün 37. sayısında "Ali Kemal Beye açık mektup" başlıklı yazısı ile cevap verir:

Ali Kemal Bey

Geçen hafta intişar eden gazetenizin (Peyam-ı Eyyam)ını bana ve benim gazetemem hasretmişsiniz. Bana yapmış olduğunuz bu reklamdand dolayı size nasıl teşekkür etsem azdır. Zira o günden beri satışı iyice arttı; hatta sizi o tuhaf tuhaf şeyleri yazdırmaya sebep olan Gülerüz'ün o nüshasından da hiç kalmadı. Şimdi müsaade ederseniz biraz izahat vereceğim: 1- (Peyam-ı Eyyam)ın satışı düştükçe hiddetinizin artmasını pekiyi anlıyorum fakat ne çare elimden ne gelir azm ve metanetimi yenebilsem her sabah yüz para verip gazetenizi alacağım bu surette satışınıza yardım etmiş olacağım.

2- Pederimden intikal ettiğini tebşir ettiğiniz servetin mevcudiyetinden haberdar değilim. Lütfen nerede olduğunu bildirirseniz sizi fevkalade memnun ederim.

3- Ankara Hükümeti beni satın almamıştır ve alamaz ben sırf kanaat-ı şahsiyetim ve vicdaniyem dolayısıyla gazetemde Kuva-yı Milliye ceryanlarını iltizam ediyorum

4-Ankara Hükümeti tarafından gazetemem şimdiye kadar bir gûna muavenet-i nakdiyede bulunulmamıştır ve istihbar ettiğiniz malumat-ı karîhanızın [akıldan hasıl olan fikirler] mahsulü olsa gerek.. Ankara Hükümeti gazetemden haftada ikibin adet değil yirmi adet bile satın almıyor. Gazetenizin Anadolu'da satılmasına müteessif [üzgün] olarak bana tevcih ettiğiniz bu hücumları kabulde mazurum.

5- Yunan işgali altında bulunan memleketlerde serbestçe satılabilen Türkçe lisaniyla tab' edilmiş bir tek gazete vardır. O da zat-ı devletlerinizinkidir. Binaenaleyh beni Kuva-yı Milliye himaye ediyorsa sizi de Yunan Hükümet-i Kraliyesi sahabet [sahip çıkma] ediyor.

6-Bana Sarayburnu'ndan kendimi denize atmağımı tavsiye ediyorsunuz. Teklifiniz hoşuma gitti bende size Ankara'ya kadar bir seyahat etmenizi teklif ediyorum. Belki bu da sizin hoşunuza gider.

7-Ben bu memleketin milletperver olan gençliğine istinad ediyorum. Onlar için çalışıyorum ve onların efkârını gazetemde temsil ediyorum. Siz ise yunan âmâlî için çalışıyorsunuz ve onları temsil ediyorsunuz.

8-Size ve muhalefete bu memlekete mazarr [zarar] olduğunuz için hücum ediyorum bu benim kanaatımdır.

9-Dostunuz Refik Halid Beyin mizah gazetesinin sürümünü arttırmak için bana hücum ediyorsunuz. Hâlbuki hesaplarınız tamamen yanlış çıkıyor. Benim gazetem satışını artırıyorsunuz.

10-Görüyorsunuz ki ben size karşı sizin kullandığımız ağır cümlelerle mukabele etmiyorum. Buna terbiyem ve tahsilim manidir.

Hiddetinizin gazetenizin satışının düşük olmasından ileri geldiğini saklamaya hacet yok. Pek mevsuk [sağlam] bir menbâdan satışınızın Yunanistan, İzmir ve Trakya dahil olduğu halde (2500) ile (3000) arasında olduğunu öğrendim. Size hâlisane bir tavsiyede bulunacağım: satışınızın artması için ya meslek değiştirtiniz yahut da fazla tuhaflık yapınız. Fakat işittim ki kıymetinden her zaman bahs ettiğiniz kitaplarınızı ve eşyanızı ve yalnızı arsalarınızı satıp seyahate çıkmak üzere imişsiniz. Demek tavsiyemden istifade etmekteğiniz imkan haricindedir. O halde size uzun bir seyahat temenni eder ve tebessümatımı takdim ederim. Sedat Simavi (*Güteryüz*, 13 Ocak 1922 (1338), Sayı: 37)

Ali Kemal ve Sedat Simavi arasında yaşanan bu polemikğin ardından Aydede'nin 19 Ocak 1922 (9 Kanunusani 1338) tarihli 6. sayısında “*Anadolu'ya dair*” köşesinde Refik Halid'in “*Anadolu'da yenilikler*” başlıklı yazısı yayımlanır;

Anadolu'da şimdi de sene başını değiştirmeye kalkmışlar.. Orada Yeni Dünya gazetesi yazıyordu artık sene başı haziran ibtidası olacaktı! Haziran olmuş, temmuz olmuş ehemmiyeti yok.. Lakin bu da bir iş, bu da bir yenilik değil mi? Madem ki her şeyi değiştiriyorlar, tabii ki sene başını da değiştirmeleri lazım.. Lakin biz İstanbulluların bile henüz marttan kanunisanıye çevrilen sene başına adam akıllı alışmamışken zavallı Anadolu köylüsü buna nasıl alışacak? O vakit üç sene başı olacak: biri eski bildiğimiz mart ibtidasındaki alaturka sene başı, biri kanunisanı ibtidasındaki alafranga sene başı, biri de haziran ibtidasındaki Ankara sene başı.. Zati saatlerde öyle.. Biri onikide akşam olan ezani saat, biri onikide öğle olan zevali saat, biri de yirmidörtte sabah olan iki alafranga saat.. İster misiniz, şimdi bu kadar ince ve karışık hesaplara aklı ermeyen zavallı Anadolu köylüsü senesini, ayını, gününü büsbütün şaşırın da tarlasına arpa buğday zamanı lahana, pırasa ve turp şalgam zamanı da patlıcan, kabak eksin ve Cevat Rüşdi Beyde hemen ‘ziraatta anarşi’ diye makaleler yazmaya başlasın?.. (*Aydede*, 19 Ocak 1922 (19 Kanunusani 1338), Sayı: 6)¹⁴

Bu yazı, Refik Halid'in Milli Mücadele'ye ve Ankara Hükümeti'ne karşı kaleme aldığı yazılarının yayımlandığı “*Anadolu'ya dair*” köşesinin ilk yazısı olmasının yanı sıra *Güteryüz*'ün ardından Milli Mücadele'ye ve Ankara Hükümeti'ne karşı tavrını kesin bir şekilde ortaya koyduğu yazıdır.

14 Cevat Rüşdü Bey (1885-1936) 1885 tarihinde İstanbul'da doğdu. 1911-1914 yılları arasında Montpellier Yüksek Ziraat Mektebi'nde okur. *Çiftçiler Derneği Mecmuası*, *Bahçıvan*, *Ziraat Hayatı* gibi çeşitli dergiler çıkaran Cevat Rüşdü Bey, Ziraat Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü de yapmıştır.

Gerek Ali Kemal'in yazısında gerekse de Sedat Simavi'nin cevabında üzerinde durduğu tiraj konusu *Aydede-Güleriyüz* kavgasında sıkça dile getirilen bir konudur. Her iki dergide tiraj rakamlarına dair bir bilgi vermemekle birlikte satış rakamlarının iyi olduğunu ileri sürmektedir. Bununla birlikte iki dergide birbirlerini “destek” olmakla/ “satılmış” olmakla itham etmekte; *Aydede*'ye göre, *Güleriyüz* Ankara Hükümeti'nden, *Güleriyüz*'e göre de *Aydede* işgal kuvvetlerinden maddi destek almaktadır. Bu konu ilk kez *Aydede*'nin 4. sayısında “*Samimi hasbihaller*” başlıklı yazıda dile getirilir:

Güleriyüz-Üsküdar'a taşındım lüks masraflardan kurtuldum... Fakat yine işi yoluna koyamıyorum, bu hafta Anadolu'dan para gelmezse halim fena olacak... Bu kadar şeyler bitmiyormuş gibi başıma bir de Aydede belası çıktı!

Aydede- satış parlak, miktarını bilseler yevmi gazeteler bile hasetlerinden çatlarlar... Ne olurdu bunu evvelden düşünseydim, siyaset, muhalefet diye az daha sehpalarda sallanacaktım... Artık tövbe, elin dört keçisinden bana ne? Yaşasın Aydede! (*Aydede*, 12 Ocak 1922 (12 Kanunusani 1338), Sayı: 4)¹⁵

Bu konuyla ilgili *Güleriyüz*'ün yanıtı ise 4 Mayıs 1922 (1338) tarihli 53. sayıda yer alan “*Olmaz!*” şiiridir:

Halli her matlabın âsân olmaz

At olur bazı da meydan olmaz

Kârı sövmektir Artin Kemal'in

Böyle pek yüzlü bir insan olmaz

Kazanır Aydede bir çare bulunur

Herkesin ortağı Mihran olmaz (...)
(*Güleriyüz*, 4 Mayıs 1922 (1338), Sayı: 53)

Güleriyüz'ün şiirinde geçen “*Mihran*” Sabah matbaası ve *Peyam-ı Sabah* gazetesinin sahibi Mihran (Nakkaşoğlu) Efendi'dir. Hamallıktan gazete ve matbaa sahipliği ile armatörlüğe uzanan Mihran Efendi “her dönemin adamı” olarak tanımlanabilecek birisidir.¹⁶ Bu çerçeveden *Güleriyüz*, Refik Halid ve Ali Kemal'in *Peyam-ı Sabah* ve Mihran Efendi ile olan ilişkilerine gönderme yaparak *Aydede* ve Refik Halid'i de “her dönemin adamı” olarak tanımlar. *Güleriyüz* dergisinde yer alan Refik Halid ve *Aydede*'ye ilişkin yazılarda bu ilişki ağı sıkça kullanılır. Özellikle Ali Kemal bu ilişki ağında önemli bir unsurdur. Genel hatlarıyla Ali Kemal-Refik Halid birlikte ele alınır ancak Refik Halid daha çok Ali Kemal'in “çırağı” şeklinde resmedilirken Ali Kemal'den ya “Mumcuzade” ya da “Artin Kemal” şeklinde bahis olunur. Bununla birlikte *Güleriyüz* dergisinde *Aydede* ve Refik Halid hakkında Sedat Simavi'nin karikatüristliğinden kaynaklı olarak yazıdan daha çok karikatür yer alırken bu karikatür ve yazıların temel noktasını Refik Halid'in normalden büyük ve kemerli olan burnu oluşturur:

15 Refik Halid anılarında Sultan Vahdettin'den Aydede çıkarken abonelik bedeli olarak 200 lira aldığını dile getirmiştir ; “*Vahdettin Han'ın yazılarını lezzetle okuduğumu bilmem başka füsullarda yazdım mı idi? “Aydede” çıkarken bana abone bedeli olarak iki yüz lira göndermişti; parayı bir tarafa atıp saklamıştım, İstanbul'u terk ederken vapur biletimi padişahın o yüzerlik iki banknotuyla tedarik ettim; bu acayip bir tesadüftür.*” Bkz. Karay, R. H. (2009). *Minelbab İlelmihrab*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, s. 354.

16 Mihran Efendi'yi Refik Halid, Refet Paşa'nın İstanbul'a gelişinden sonra şöyle anlatır; “...*Mihran Efendi, matbaanın camları indikten sonra Ali Kemal Bey'e yol vermiş, Abdullah Zühtü Bey'i “Sabah”a başmuharrir tayin ederek gazetesini güya millileştirmişti.*” Karay, a.g.e., s.358.

Öteden beri herkesin ağzında ve heyet-i şinâsânın taht-ı tasdikinde olduğu veçhile ayın insanlar gibi kaşı ve gözü ve ağzı ve bıyık ve sakallı olduğu söylenmekte ise gazetemiz muharriri Yasin Efendi'nin son defa dürbünüyle icra ettiği bir teftiş neticesinde Aydede'de göze görünen sade bir burun olduğu anlaşılmıştır ve bu hususta Rasathane-i Amire'ye bir takrir takdimine karar verilmiştir. (*Gülyüz*, 19 Ocak 1922 (19 Kanunusani 1338), Sayı: 38)

Resim 8. Gülyüz, 10 Ağustos 1922 (1338), Sayı: 69, s. 4
“Meyveler bize kimleri hatırlatıyor?”

(İkinci sıra sol baş Refik Halid) *Hıyar- Hele ma'hud muhalif şehri sabık posta tatarının burnunu görünce hıyarı hatırlamamak kabil mi?*

Aydede dergisinde Refik Halid'in Milli Mücadele ve Ankara Hükümeti'ne dair dile getirdiği konulardan biri İstiklal Mahkemeleri'dir:

Ankara'da verilen bir ziyafet esnasında Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey yemekten sonra nasılsa derin, derin içini çekerek “Ah İstanbul!” dediğinden dolayı Ankara İstiklal Mahkemesi'ne tevdi edilmiş ve üç gün üç gece cereyan eden gayet sıkı ve mahrem istintak ve isticvabtan sonra mûmâ-ileyhin bu sözü sarf etmesi bir maksad-ı siyasi ile olmayup mezkur ziyafet gecesi tabağa konulan kadayıfın azlığı ve elyevm İstanbul'da şeker piyasasının düşkünlüğünden dolayı İstanbul'a gidip doya doya bir kadayıf yemek arzu-yı mideviyesinden ileri geldiği gerek mûmâ-ileyhin kendi ifadat-ı samiminesi ve gerek istima edilen müdafaa şahitlerinin şahadetinden müsteban olduğu cihetle bir daha böyle bir sürç-i lisanda bulunmamak şartıyla beraatine karar verilmiştir. (*Aydede*, 5 Ocak 1922 (5 Kanunusani 1338), Sayı: 2)

İstiklal Mahkemeleri'nin işleyiş şeklini eleştiren Refik Halid, bu mahkemelerin verdikleri kararlar ile yarattıkları “korku” üzerinde durur. Korkutucu olmalarının yanı sıra Refik Halid'e göre bu mahkemeler hukuksuzluğun da vücut bulmuş halidir. 23 Ocak 1922

(23 Kanunusani 1338) tarihli *Aydede*'nin 7. sayısında yer alan “*Ankara nezlesi*” başlıklı yazısında Refik Halid, İstiklal Mahkemeleri ile ilgili bu düşüncelerini şöyle kaleme alır:

Ankara korkusu-bizler için- bir iken şimdi iki oldu: evvelce mahkemesinden korkardık, bugün nezlesinden de korkmaya başladık. Zaten nezlesinin verdiği hükümde mahkemesininki gibi, pek sert, pek seri, pek bi-aman... Şöyle dört beş saat pençesinde tiril tiril titrettikten sonra kararı tebliğ ve yirmidört saate varmadan da, hükm-ü idamı icra ediyormuş! Kedisi, keçisi ve meclisi ile meşhur olan Ankara artık nezlesi ile de maruf olacak... Ah, şöhret zaten böyledir, bir gelmeye başladı mı pir gelir!

Evvelleri korktuk mu titremeye başladık, bu yeni hastalık çikalı titremeye başlayınca korkuya tutulacağız! Acaba Ankara nezlesine mi yakalandık diye her titreme bir korkuya sebep olacak...

Ankara hekimleri henüz bu marazın sebebini, nevini tayin edememişler bana kalırsa bu titreye titreye ölmenin sebebini Ankara'nın tahtül sıfır sekize, ona düşen soğuşuna, odunsuzluğuna atıf etmelidir. Yok, böyle maddi sebep değil de manevi sebep aranıyorsa bu titreme bir sinir hastalığı olabilir; bakınız tutulanların ekseriyeti kadın ve kız... Sık sık şehirde tevâlî eden askınların manzarası ve lafı belki böyle bir titremeli humma tevlit edilebilir. Etibba kurun-ı ula da ve kurun-ı vusta da yazılan tıbbî asara müracaat etmelidirler: İdamların bol olduğu devrelerde ve şehirlerde mümkündür ki vaktiyle bu kabil bir hastalık mevcut bulunsun! Yahut Ankara zabıtası tahkikata memur edilsin olabilir ki sükkân-ı beldeden bir münasebetsiz –bana yazılan ayarda- şuna buna gayet korkunç ifadeli, mahuf, müthiş tehdit mektupları göndermeyi mutad edinmiş ve biçareleri korkudan öldürmüştür. Hülâsa bu hastalık ya soğuktan ya korkudan olabilir. Zira insan ya soğuktan titrer ya korkudan! Mamafih bir ihtimal daha hatırıma geldi: soğuk sade maddi olmaz, manevisi de vardır... Dikkat ettiniz mi bilmem şu hastalık Aka Gündüz'ün Ankara'da (Peyam-ı Sabah) isminde bir tuhafılık gazetesi çıkarmasından beri zuhura geldi. Galiba onu okuyanlardan bir kısmı soğukluğuna dayanamayıp titremeye başlıyorlar ve titremelerini bir türlü yenemeyerek buz kesip vefat ediyorlar!

Bereket ki (Güler yüz)ün İstanbul'da revacı yok... Olsa idi burada da böyle bir illetten vefayat vermemizden ciddi korkulurdu! (*Aydede*, 23 Ocak 1922 (23 Kanunusani 1338), Sayı:7)

Resim 9. *Aydede*, 30 Ocak 1922 (30 Kanunusani 1338), Sayı: 9

“Ankara İstiklal Mahkemesi azasından

Kılıç Arslan.. (İmza: Rifki)

Güleryüz'ün bu yazıya cevabı ise 2 Şubat 1922 (1338) tarihli 40. sayıda yer alır:

Zavallı (Aydede) galiba pek korktuğu (Ankara humma)sına tutuldu. O kadar acıklı bir nöbet geçiriyor ki insan istemeden müteessir oluyor. Son nüshasında pek patavatsızca:

-Ben aşk muhabbetinde eşekle insan arasında fark göremem diyor.

Belki siz bunu dimağ-ı bir hezeyana değil şahsi bir zevke atf edersiniz. Fakat en sonra (işkembe çorbası) sizi hakikate isal eder: yüz bilmem kaç kuruşluk bir cüzdan için oğlunu öldüren bir babanın hikayesi. Bu kadar feci bir hadiseyi mizah telakki ettikten sonra acaba ne gibi vekayi-i (trajedi) add etmek lazım gelecek?..

Geçen nüshada da oğluyla beraber bostan kapısında ölen bir babanın hikayesi vardı.. Bu hezeyan böyle devam ederse, balmumcular, Simeone Mari gibi müteveffa Manakyan'ın sahnede canlandırdığı piyesleri (Aydede) sütunlarında tarife halinde görürsek hiç taaccüb etmemeliyiz... Ah Anadolu güneşi! Sen İstanbul'un bir tanecik (Aydede)sine ziya vermiyorsun bari bu kadar şiddetle çarpıp sersem etmesen!... (*Güleryüz*, 2 Şubat 1922 (1338), Sayı: 40)

Yazıda bahsi geçen “...ben aşk muhabbetinde eşekle insan arasında fark göremem...” ifadesi *Aydede* dergisinin 26 Ocak 1922 (26 Kanunusani 1338) tarihli 8. sayısında Refik Halid tarafından kaleme alınan “*Bir feci aşk*” başlıklı yazıda geçmektedir. Yazı, eşeği çalınan bir çorbacının mahkemede eşeğini tarif ederek çalınmasından dolayı duyduğu üzüntüyü anlatmasını konu almaktadır. Bu çerçevede Refik Halid yukarıda bahsi geçen cümleyi kurar. Bununla birlikte yazıda geçen “*işkembe çorbası*” isimli hikaye de aynı nüshanın üçüncü sayfasında yayınlanır. Yolda bir cüzdan bulan Mahmut Ali bulduğu cüzdandaki para ile çok sevdiği işkembe çorbasını içerken babası Muhtar Ahmet tarafından yakalanır. Hikayenin sonunda anlaşılır ki bulunan cüzdan Mahmut Ali'nin babası Muhtar Ahmet'indir. Bu örnekler üzerinden *Güleryüz*, *Aydede*'nin yaptığı mizahı eleştirmekle birlikte *Aydede* dergisinin serlevhasında yer alan ve İstanbul'u aydınlatan Refik Halid'in Ankara ve Milli Mücadele karşısında “sersem”lediğini dile getirir. Başka bir ifade ile İstanbul'un “Aydede”si Refik Halid, “Anadolu Güneşi” Mustafa Kemal karşısında biçaredir.

Refik Halid'in Milli Mücadele muhalifliğinde ele aldığı bir başka konu ise Anadolu Ortodoks Patriği Eftim Efendi'dir:

Anadolu patriği namzedi Papa Eftim Efendi'nin Diyarbakır'a giderek iki ay kadar Ziya Gökalp Beyden Türk filolojisi tedris edeceği söylenmektedir. (*Aydede*, 16 Şubat 1922 (1338), Sayı: 14)

Anadolu patriği Eftim Efendi dahi paskalyada Ankara'daki dostlarına takdim olunmak üzere şimdiden fazla miktarda çürük ve kırmızı yumurta ihzarına başladığı ve yumurtalardan Celal Nuri Bey'e takdim olunacakların yeşile boyanmasını daha münasip gördüğü Yenigün gazetesinde okunmuştur. (*Aydede*, 2 Mart 1922 (1338), Sayı: 18)

Asıl ismi Pavli Karahisarlıoğlu olan Papa Eftim, 1884 (1300) yılında Ankara vilayetinin Yozgat sancağına bağlı Akmağdeni kasabasında doğmuştur. Milli Mücadele döneminde yaşananlardan sadece Müslümanların değil Hıristiyanların da zarar gördüğünü

ileri süren Papa Eftim, İstanbul'daki Fener Patrikhanesine karşı Anadolu'da bağımsız bir Ortodoks Kilisesi kurmuştur (Ercan, 1967: 411-438), (Erdal, 2005: 333-343). Eftim Efendi, Milli Mücadele içerisinde Ankara Hükümeti'ne destek vermiş ve bu desteğini *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde yayınladığı bildiri¹⁷ ile açıkça ortaya koymuştur. Refik Halid'in Ankara Hükümeti'ne muhalifliğinin sınırlarını belirlemek açısından Eftim Efendi hakkında kaleme aldığı yazılar önemlidir. Refik Halid'in gözünde sadece Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti değil ona destek olan herkes “yanlış yol” a sapmıştır.

Refik Halid tarafından kaleme alınan bir diğer konu ise Erzurum Mebusu Salih Efendi (Mehmet Salih Yeşiloğlu) tarafından Büyük Millet Meclisi'ne verilen “*Mecburi İzdivaç ve Taaddüdü Zevcat Hakkında Kanun*” teklifidir.

Büyük Millet Meclisi Erzurum Mebusu olan Salih Efendi'nin ya havayic-i zoruriye piyasası hakkında malumatı yok yahut kendisi tehhül [evlenme] edeli çok seneler geçmiş olmalı ki şerait-i [şartlar] izdivaç ve müşareket-i hayat hakkındaki bildikleri mürur-u zamana uğramış. (...) Salih Efendi bu lahiya ile üçüncü adımı atmış oluyor. Malumdur ki birinci adımı Enver Paşa atmış ve her doğan erkek çocuk için yirmi beş lira mükafat-ı nakdiye vermeye başlamış idi. Bugün erkek çocuk mebzuliyeti [bolluğu] hala onun bakiye-i eseridir. İkinci adımı ise Hazim Bey attı ve mayıs ayını kamilen düğünlere tahsis eyledi. Kendisi de Anadolu'ya iç güveysi girdi kurtuldu. Bu üçüncü proje kuvveden fiile çıkar. Fakat galayı es'âr [asgari geçim standardı] hususunda Anadolu'da İstanbul'la yarışta devam ederse korkarım ki Büyük Millet Meclisi'ne rey veren Anadolu halkı dördüncü adım olmak üzere bir talâk [boşamak] lahiyasıyla Salih Efendi'yi ve refikasını kamilen kapı dışarı etmesin! (Aydede,1 Haziran 1922 (1338), Sayı: 44)

Salih Efendi'nin¹⁸ vermiş olduğu teklifin içeriğine dair TBMM Zabıt Cerideleri'nde bir bilgi bulunmamasıyla birlikte Refik Halid'in yazısından anladığımız kadarıyla yasa teklifi birden fazla eş ile evlenmeyi zorunlu hale getirmektedir.¹⁹

Refik Halid'in yazılarına sıkça konu olan kişilerin başında Milli Mücadele'yi destekleyen *İleri* gazetesinin sahibi Celal Nuri (İleri) Bey'dir.

Gelibolu Mebusu Celal Nuri Bey tarafından Ankara Ticaret ve Ziraat Vekâleti'ne verilen bir takrirde ramazan-ı şerifte Anadolu'da imal olunacak simitlerin İstanbul'da olduğu misillü yuvarlak yapılmayıp dört köşe, müstatil [dört köşe], şibh-i minharif [yamuk] şekillerinde imal edilmesi teklif edilmiş ve mûmâ-ileyhin bu teklifi Ziya Gökalp Bey tarafından daha evvelce vaki ve kabul edilmiş olduğundan yeniden tetkik ve müzakeresine lüzum görülmemiştir. (Aydede,23 Mart 1922 (1338), Sayı: 24)

Ankara Matbuat Müdürü Ahmet Akif Bey Anadolu matbuatının bir kat daha terakki ve te'alisi ve meslekten yetişme, nezaket ve nezahet tahrir malik milli muharrirler meydana gelmesi için bir gazetecilik mekteb-i alisi tesisine çalışmakta olduğu söylenmektedir. Diğer

17 Eftim Efendi'nin kaleme aldığı bildiri için bkz. Ortodoks kiliselerine bir tamim. (30 Kasım 1921 (30 Teşrinisani 1337), *Hakimiyet-i Milliye*, s.2. Milli Kütüphane, Mikrofilm No: 427-450, 2717-2813, DVD No: 1541, Yer No: 1957 ŞÇ 25.

18 Celal Nuri Bey, Salih Efendi'nin kanun teklifi verme konusunda öne çıkan bir mebus olduğunu belirtir; “*Mecburi izdivaç taraftarı olan Salih Efendi (Erzurum) de Meclis'in “tebarüz” etmiş şahsiyetlerinden biridir. Pek çok kanun teklifi vermişse de kabul edilenine rastlamak mümkün değildir.*” Akt. Duymaz, R. (1991) *Celal Nuri İleri ve Atı Gazetesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, s.65.

19 Konuyla ilgili TBMM Zabıt Cerideleri'nde bulunan üç kayıt mevcuttur. Bu kayıtlardan teklifin Layiha Encümeni'ne sevk edildiği ve görüş alındığı daha sonra ise Sıhhiye ve Şeriye Encümenleri'ne sevk edildiği anlaşılmaktadır. Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, İçtima 154, 4.2.1388, Cilt 16, s. 204; İçtima 3, 6.3.1338, Cilt: 18, s.53; İçtima 198, 24.2.1339, Cilt: 27, s. 456.

tarafından Celal Nuri Bey dahi Ankara’da can çekişmekte olan sahte Peyam-ı Sabah gazetesinin yerine İstanbul’daki Peyam-ı Sabah’ın Ali Kemal, Refik Halid Beylerden maada bütün heyet-i muharririye ve istihbariyesinin Ankara’ya celbiyle orada hakiki bir bir “Peyam-ı Sabah” neşr edilmesi için matbuat müdüriyeti nezdinde teşebbüste bulunmuş(...) (Aydede, 9 Mart 1922 (1338), Sayı: 20)

Vakit gazetesi yazıyordu, Anadolu’daki İktisad Vekâleti hayvanatın ıslahına karar vermiş ve yakında bu ıslahata başlayacakmış (...) şimdide acemi baytarlar böyle yanlışlıklar yapsınlar, mesela inekleri ıslah ediyoruz diye koyuna; koyunları ıslah ediyoruz diye keçiye; mandaları öküzlere, öküzleri deveye çevirsinler yahut ortaya dört kulaklı, sekiz ayaklı ale-l acaib bir takım hayvanlar çıkarsınlar! Sonra Celal Nuri Bey’de “Anadolu’nun harikaları” unvanıyla bu hususa dair uzun uzun makaleler yazsın?.. Anadolu’da hayvanattan evvel ıslah olunacak daha neler var ki ıslah işine onlardan başlamalı... (Aydede, 27 Mart 1922 (1338), Sayı: 25)

Refik Halid’in 1922 yılının Nisan ayı içerisinde özellikle Celal Nuri’yi hedef alan yazılarına *Güleriüz* 20 Nisan 1922 (1338) tarihli 51. sayısında yayınlanan “İlahi Refik Halid Bey” başlıklı yazı ile cevap verir. *Güleriüz* bu yazıda Refik Halid’i sonunu düşünmesi konusunda uyarır:

(...) Anadolu’dakiler İstanbul’a gelirse pıllını pırtını toplayıp –artık Mısır mı olur, Yunanistan mı olur, orasını kim bilir!- diyar diyar firar etmeye başlayacak değil misin? O sıksa vücudunla geçireceğin bu maceraları düşünde kendini alıştır (...) (Güleriüz, 20 Nisan 1922 (1338), Sayı: 51)

Refik Halid’in yazıları karşısında *Güleriüz* dergisinin sergilediği kontrollü tavır 30 Ağustos 1922 tarihinde Başkumandanlık Meydan Muharebesi’nin kazanılması ile sertleşir. Refik Halid’e verilen uyarı düzeyindeki cevaplar yerini “son”un dile getirildiği karikatürlere bırakır.

Resim 10. *Güleriüz*, 28 Eylül 1922 (1338), Sayı: 76

“Babiâli caddesinde bir muhavere?”

- Nereye böyle?
- Kemal kaçıyor. Bende gidiyorum.
- Gitme sabır et birkaç gün sonra tahtalı köye gidersin.

Refik Halid'in Milli Mücadele ve Ankara Hükümeti'ni hedef alan yazıları değerlendirildiğinde Ankara Hükümeti ve Milli Mücadele içerisinde yer alanlar Refik Halid'e göre "satılmış", "işbirlikçi" ve "anlamsız işlerle uğraşan" dünyadan bi-haber kişilerdir. Ancak Refik Halid'in bu tutumu *Aydede*'nin 72. sayısından itibaren değişir. 9 Eylül 1922 tarihinde Türk kuvvetleri Yunan işgalindeki İzmir'e girer. Artık savaşın ibresinin Ankara Hükümeti'ne döndüğünü anlayan Refik Halid ve Ahmet Rıfki muhalif tutumlarını bırakır. 11 Eylül 1922 tarihli *Aydede*'nin 73. sayısında *Aydede* imzasıyla Refik Halid kaleme aldığı "incir bahsi" başlıklı yazıda İzmir'in Yunan işgalinden kurtulmasını sevinç ile karşılar:

(...) bu yıl incir mevsimini keyifli geçiriyoruz ve artık incir yerken İzmir'i hatırlayarak üzülmemize hacet kalmıyor. Bol bol ve iştahlı iştahlı incir yiyebiliriz. Zira incir beldesine kavuştuk! (*Aydede*, 11 Eylül 1922, Sayı: 73)

Refik Halid'in sergilediği bu tutum değişikliğini *Güleryüz* dergisinin sayfalarında bütün Milli Mücadele karşıtlarının kazanılan zafer karşısında geldikleri nokta olarak tanımlanır.

Resim 11. *Güleryüz*, 28 Eylül 1922 (1338), Sayı: 76

"Anadolu'dan gelen rüzgar
İstanbul'da neler yaptı??"

(İkinci sıra soldan ikinci Refik Halid) "Refik Halid adeti
mucibince Millicilerin ayaklarını
öpmeye başladı"

İzmir'in Yunan işgalinden tam iki ay sonra, 9 Kasım 1922 (9 Teşrinisani 1338) günü *Aydede* son sayısını yayınlayarak mizah dünyasından çekilir. Aynı gün Refik Halid de yurtdışına kaçır. Refik Halid ve Ahmet Rıfki'nın yurtdışına çıkışı sürecinde *Güleryüz*, yazılarına devam eder:

Ma'hûd mizah gazetesinin sahibi Refik Halid Efendi yolculuk hazırlıklarını ikmal etmek üzere olduğunu haber aldık. Pasaportunu bir ay evvel alan bu mazar mahlukat hala içimizde yılan gibi ayaklarımızın dibinde dolaşmasına bir türlü akıl erdiremiyoruz. Mazisini kendi unuttu ise millet unutmadı.

Bu mendebur kime güvenerek bu kadar cesaretle meydanda geziyor? Bu suallerin cevabını Mehmet Çah Bey'den bekliyoruz. (*Güleryüz*, 2 Kasım 1922 (2 Teşrinisani 1338), Sayı: 81)

Ma'hûd mizah gazetesinin ressamı işkenceci Rıfkı Efendi'nin paşamızın geldiği gün İstanbul'dan firariyle İtalya'ya gittiğini haber aldık. Askerlikten matrud [kovulmuş] bu millet ve vatan düşmanı mahlukun kendine ehemmiyet vererek firara kadem basmasını bir türlü anlayamadık.

Hala aramızda serbestçe dolaşırlarken Rıfkı Efendi gibi beyinsiz biçare sefillerin ortadan kayıp olmasına ne lüzum vardı? (*Güleryüz*, 2 Kasım 1922 (2 Teşrinisani 1338), Sayı: 81)

Refik Halid'in yurtdışına kaçmasının yanı sıra *Aydede*'nin kapanması da *Güleryüz* tarafından unutulmamıştır:

-Ayol duydun mu "Aydede" gurûb [batmak] etmiş!...

-Tabii azizim, her tulûnun [doğmak] bir gurûbu vardır!...

-Haberin var mı "Aydede" batmış!...

-Elbette ki güneş doğunca ay batar!...

-Ne diyorsun "Aydede" sizlere ömür!...

-Pek memnun oldum. Demek o da "peyam" ile "sabah"a kavuştu!... (*Güleryüz*, 16 Kasım 1922 (16 Teşrinisani 1338), Sayı: 83)

Resim 12. *Güleryüz*, 9 Kasım 1922 (9 Teşrinisani 1338), Sayı: 83

"Kaçamayanlar nasıl kapana tutuldular!"

Güleriyüz dergisinde Refik Halid'e ilişkin son karikatür *Aydede*'nin kapandığı tarih olan 9 Kasım 1922 (9 Teşrinisani 1338) tarihli 83. sayıda yer alan “*Kaçamayanlar nasıl kapana tutuldular!*” lejandlı karikatürdür. Bu tarihten sonra çıkan *Güleriyüz* nüshalarında ne Ali Kemal'e ne Refik Halid'e rastlanır.²⁰

Sonuç

Milli Mücadele döneminde mizahın iki cephesini oluşturan *Aydede* ve *Güleriyüz* dergilerinin birbirleri ile olan ilişkilerini iki döneme ayırmak mümkündür; *Aydede*'nin yayınlanmaya başladığı 2 Ocak 1922 (2 Kanunusani 1338) tarihi ile İzmir'in Yunan işgalinden kurtulduğu 9 Eylül 1922 tarihi arasındaki ilk dönem, İzmir'in kurtuluşundan *Aydede*'nin kapandığı 9 Kasım 1922 (9 Teşrinisani 1338) tarihine kadar olan ikinci dönem. Birinci dönem içerisinde *Aydede* saldıran tarafken *Güleriyüz* daha çok savunan taraf olmuştur. İkinci dönem ise rollerin yer değiştirdiği, *Güleriyüz*'ün saldıran olduğu ve *Aydede*'nin pasif kaldığı dönemdir.

Aydede dergisi geniş bir yazar ve çizer kadrosuna sahip olmasına karşın Milli Mücadele'ye muhalefet noktasında dergide iki isim bulunmaktadır; derginin sahibi Refik Halid ve çizer Ahmet Rıfkı. *Aydede* bünyesinde yer alan diğer yazar ve çizerlerden Selami İzzet (Sedes), Fazıl Ahmet (Aykaç),ERCÜMENT EKREM (Talu), Vedat Örfi (Bengu), Yusuf Ziya (Ortaç) ve Orhan Seyfi (Orhon) gibi isimlerin *Aydede*'nin yanı sıra *Güleriyüz* dergisinin de kadrosunda yer almaları Refik Halid'in bu konuda kadrosuna kendi düşüncelerini dayatmadığını göstermektedir. Ancak *Güleriyüz* dergisinin 4 Mayıs 1922 (1338) tarihli 53. sayısında yer alan “*Bir mizah gazetesine dair*” başlıklı yazıda Milli Mücadele karşıtı bir mizah dergisinin tavır değişikliği sonucu muharrirlerinin dergiden ayrıldığından bahis olunmaktadır. Yazıda isim verilememesine karşın “(...) *Mihran Nakkaşyan Efendinin (...)* *mizah gazetesi çıkıncaya kadar (...)*” ibaresinden bu derginin *Aydede* olduğu anlaşılmaktadır. Fakat yazıda dergiden hangi muharrirlerin ayrıldığına ilişkin bir açıklama bulunmamaktadır.

Refik Halid, Milli Mücadele ile ilgili yazılarını genellikle “*Anadolu'ya dair*” başlıklı bir köşede kaleme almıştır. Bu köşede yer alan yazıların yayımlandığı sayı ve tarihler şöyledir;

Aydede dergisinde “*Anadolu'ya dair*” köşesinde yer alan yazıların listesi

BASLIK	SAYI	TARİH
Anadolu'da Yenilikler	6	19 Ocak 1922/19 Kanunusani 1338
Ben kimim?	6	19 Ocak 1922/19 Kanunusani 1338
Ders Alacakmış!	14	16 Şubat 1922/1338
Bir Konferans	15	20 Şubat 1922/1338
Bir Takrir	16	23 Şubat 1922/1338
Milli Nota ve Çalgılar	17	27 Şubat 1922/1338
Bir Emr-i Hayir	18	2 Mart 1922/1338
Gazetecilik Mektebi ve İstanbul'dan Muharrir Celbi	20	9 Mart 1922/1338
Grönland Sefareti	22	16 Mart 1922/1338
Tayyare ile Tenezzüh	22	16 Mart 1922/1338
Ankara Simitleri	24	23 Mart 1922/1338
İslah-ı Hayvanat	25	27 Mart 1922/1338
Bolu'da Bando Müzika	26	30 Mart 1922/1338
Mecburi İzdivaç Hakkında	44	1 Haziran 1922/1338
Ankara'da ağaç Dikme Bayramı	47	12 Haziran 1922/1338
Trabzon'da Bir Ziyafet	50	22 Haziran 1922/1338
Beykoz Konferansı	59	24 Temmuz 1922/1338
İzmir Muhabir-i Mahsusamız Yazıyor	80	5 Ekim 1922/5 Teşrinievvel 1338
16 Teşrinievvel Tarihyle Bursa'dan Bildiriliyor	84	19 Ekim 1922/5 Teşrinievvel 1338

²⁰ *Güleriyüz*'ün bu tutumunun altında yatan etkenlerden birisi 6 Kasım 1922 tarihinde İzmir'te linç edilen Ali Kemal'in durumu olabilir.

Ahmet Rıfki tarafından çizilen köşenin serlevhasının sağ tarafında konuşan kilolu biri (muhtemelen Yunus Nadi), sol tarafında ise Anadolu haritası üzerine uzanarak sigara çubuğu tütüren Mustafa Kemal yer alır.

Resim 13. Güleriyüz dergisi “Anadolu’ya dair” köşesi serlevhası

Refik Halid’in Milli Mücadele karşısında sergilediği muhalif tavrın altında yatan temel neden Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti’nin İttihat ve Terakki’nin devamı olduğunu düşünmesidir. İttihat ve Terakki yönetimine karşı sergilediği muhalifliği sonucunda beş yılını sürgünde geçiren Refik Halid, Mustafa Kemal ve ekibinin İttihat ve Terakki gibi ülkeyi bir kaosa götüreceğini düşünmektedir. *Alemdar* gazetesinde kaleme aldığı yazıda Mustafa Kemal ile İttihat ve Terakki ekibini aynı kefedede değerlendirir:

Gazetelerde okuduk Moskova’daki yeni (Sovyet) meclisi (Lenin)in yerine (Grinin) ni reis-i intihab etmiş! (Lenin) gitmiş (Grinin) gelmiş. (...) bizde de öyle ya. Enver gitmiş zannedilir. Fakat gene yerinde duruyor. Talat güya kaçtı. Fakat sanki başucumuzda bekliyor. Cemal meydanda yok. Fakat farz et ki koynumuzda saklı.

Herifin birinin gülsüm adında bir karısı varmış. Kadın ölmüş. Herif hemen evlenmiş. Yeni hanımına adını sormuş:

-Gülsüm! demiş herif sevincinden:

-Gülsümün yerine gülsüm! Azrail istediğini bulsun! diye haykırmış: işte bu hal (Lenin) in yerine (Grinin), (Cemal)in yerine (Kemal) Avrupa istediğini bulsun! (*Alemdar*, 3 Ocak 1920 (3 Kanunusani 1336)

Refik Halid’in İttihat ve Terakki’ye karşı muhalefeti bazen Milli Mücadele’ye karşı muhalefeti de bastırmaktadır:

Geçen hafta Ankara’da ağaç dikme bayramı yapılmış ve buna mebusan ve ekabir-i memurin ve eşraf-ı memleket ile muallimler ve mektepler ve müzikalar iştirak etmiştir. Ankara Ziraat Müdüriyeti tarafından ihzar edilen mahale birçok kimseler tarafından muhtelif ağaç fidanları dikilmiştir. Müşahidin diktığı fidanlar bazıları:

Yüz adet asma çubuğu: Yunus Nadi Bey

On adet meşe: Tunalı Hilmi Bey

On beş adet kavak: Ruşen Eşref Bey namına Hamdullah Suphi Bey

Beşbin adet servi: Aralof yoldaş

Yüz adet funda ve yüz adet kocayemiş: Aka Gündüz ve muavini Paşa Kazım

Elli adet hanımeli fidanı: Doktor Adnan Bey

Elli adet sakız ağacı: şebender-i mersum namına Yusuf Akçura Bey

Bu meyanda sabık İstanbul İaşe Nazırı Kara Kemal Bey'e dahi birkaç fidan dikmesi tavsiye olunmuş ise de mûmâ-ileyhe "biz vaktiyle memleketin her tarafına incir diktik; kâfi değil mi?" cevabını vermiştir. (*Aydede*, 12 Haziran 1922 (1338), Sayı: 47)

9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'in Yunan işgalinden kurtulması ile Milli Mücadele muhalifliğini bırakan Refik Halid, Anadolu'daki hareketi İttihat ve Terakki'nin devamı olarak görürken Anadolu halkının bu hareketi desteklemediğini düşünmektedir. Milliciler "ince ve karışık hesaplara akli ermeyen zavallı Anadolu köylüsü"nü (*Aydede*, 19 Ocak 1922 (19 Kanunusani 1338), Sayı: 6) "tam yedi saat sofrada bila-fasıla yemek yenen" (*Aydede*, 9 Mart 1922 (1338), Sayı: 20) ziyafetler ile sömüren, ıslaha muhtaç bir gruptur Refik Halid için. Millicilere ve Ankara Hükümeti'ne karşı gösterdiği muhalefete karşın Refik Halid, Posta-Telgraf Umum Müdürlüğü döneminde kendisinin tutuklanmasını talep eden Mustafa Kemal'e karşı *Aydede* dergisindeki yazılarında sessiz kalmış, yazılarında hiçbir zaman Mustafa Kemal'i karşısına almamıştır. Bununla birlikte *Aydede*'de ismi en fazla yer alan Milliciler Celal Nuri ile Aka Gündüz'dür. Refik Halid'in İttihat ve Terakki'nin hışmına uğrama noktasında kader birliği yaptığı Celal Nuri ve Aka Gündüz'ü neden "yerden yere vurduğu"na dair somut bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Refik Halid'in Celal Nuri'yi Milli Mücadele karşısında muhalefetinin hedefi haline getirmesinde Mustafa Kemal'in zaman zaman takma isimler ile yazı yazdığı ve yayınlanmasını istediği haberleri gönderdiği *İleri* gazetesinin sahibi olması (Çeviker, 1991: 142) ve Aka Gündüz'ün de Mihran Efendi'nin sahibi olduğu *Peyam-ı Sabah* gazetesi ile dalga geçen *Anadoluda Peyam-ı Sabah* gazetesini çıkaran isim olmasının etkili olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Refik Halid ile birlikte *Aydede* dergisinde Milli Mücadele karşıtı olan diğer isim ise *Aydede*'nin başressamı olan (Ahmet) Rıfki'dir. Ferit Öngören'in tabiri ile "Hain Rıfki" olarak bilinen Ahmet Rıfki (Öngören, 1972), *Güler yüz*'ün belirttiğine göre Milli Mücadele taraftarlarına işkence eden (müstantik: sorgu yargı) bir subaydır. Bununla birlikte *Aydede* dergisinde Milli Mücadele karşıtı karikatürlerin de tek çizeridir. Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Ahmet Rıfki, Refik Halid ile kıyaslandığında Milli Mücadele'ye karşı daha sert bir muhalefet göstermiş, çalışmalarında Refik Halid'in tersine Mustafa Kemal'e doğrudan saldırmaktan çekinmemiştir. "Anadolu'ya dair" köşesinin serlevhasındaki Anadolu haritası üzerine uzanmış tütün çubuğu içen Mustafa Kemal çizimi Ahmet Rıfki'nin –bir anlamda da Refik Halid'in- Mustafa Kemal ve Milli Mücadele hakkındaki düşüncelerinin göstergesidir.

Her ne kadar Milli Mücadele'ye karşı muhalif olsa da Ahmet Rıfki, Türk karikatürünün babası olarak kabul edilen Cemil Cem'den sonra gelen önemli çizerlerden birisidir. Çeviker'in de belirttiği gibi Ahmet Rıfki'nin hain kimliği yeteneklerinin göz ardı edilmesini gerektirmemektedir. *Aydede* dergisinde 250'den fazla karikatürü yer alan Ahmet Rıfki'nin karikatüre başlamasını Çapanoğlu şöyle anlatmaktadır:

(...) bu karikatürleri yapan Mülazım Rıfki Beydi. Amatör olarak (*Aydede*)ye bir iki karikatür yollamış, çizgileri mevzuları ve lejandları Refik Halid Karay'ın dikkatini çektiği için gazeteye davet etmiş ve o günden itibaren (*Aydede*)nin kadrosunda yer almıştı. (Çapanoğlu, 1970: 139)

Ancak bu noktada Çapanoğlu yanılmaktadır. Ahmet Rıfki'nin ilk karikatürleri 25 Temmuz 1921 (1337) tarihinde yayınlanan *Tatlı-Sert* dergisinde yer alır. Bununla birlikte *Aydede*'nin serlevhasındaki imza da Ahmet Rıfki'nindir. Bu da Ahmet Rıfki'nin *Aydede* yayınlanmadan önce derginin kadrosunda yer aldığını göstermektedir. (bkz. Çeviker, 1993: 11)

Güleryüz dergisinde yer alan çalışmaların genelde imzasız olması *Aydede* dergisinin yazılarına cevap veren yazar ve çizerleri belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Çizgi tarzı dikkate alındığında *Güleryüz* dergisindeki *Aydede* ve Refik Halid ile ilgili karikatürlerin çoğunun Sedat Simavi'nin elinden çıktığını söylemek mümkündür.

Güleryüz, *Aydede* karşısında özellikle Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin kazanılmasına kadar kontrollü bir tavır sergilemiş, bu dönem içerisinde Refik Halid ve *Aydede*'den çok Ali Kemal'i hedef almıştır. Refik Halid'ten çok Ali Kemal'in hedef alınmasının sebebi ise Milli Mücadele karşıtlığı noktasında *Güleryüz*'e göre ilk sırada Ali Kemal'in gelmesidir. Refik Halid bu konuda onun çırağı şeklinde tanımlanır. Ali Kemal ve Refik Halid dışında dergide Milli Mücadele karşıtı olarak ismi geçen diğer kişiler ise *İstanbul* gazetesinin sahibi Sait Molla ve Rıza Tevfik'dir. Sadece Refik Halid'i hedef alan karikatür ve yazılarda ise Refik Halid'in fiziksel özellikleri özellikle de kemerli burnu, zayıflığı/sıskalığı ön plana çıkarılmaktadır. Refik Halid'in fiziksel özellikleri üzerinden gerçekleştirilen tanımlamaların yanı sıra *Aydede*'nin ismi de kullanılan bir diğer unsurdur. Başta İstanbul olmak üzere yurdun işgal edilmiş olması *Güleryüz* tarafından “karanlık” bir süreç şeklinde tanımlanmış, bu karanlığı dağıtacak güneş de Mustafa Kemal olarak işaret edilmektedir. Güneş ve ay metaforları *Güleryüz* dergisinde Mustafa Kemal-Refik Halid ikilisinden çok genel bir sürece ilişkindir; yürütülen Milli Mücadele ve onun simgesi Mustafa Kemal ile emperyalist güçlerin karşı karşıya gelmesi için kullanılmaktadır.

İzmir'in Yunan işgalinden kurtulması ile birlikte *Güleryüz* dergisi *Aydede* ve Refik Halid'e karşı tavrını sertleştirir ve kontrollü yaklaşımını bir kenara bırakır. Refik Halid'e *Güleryüz* dergisi tarafından yapılan “sonunu düşün” yollu uyarılar yerini tehditlere bırakmıştır. *Güleryüz*'e göre “Milliciler”in “ayaklarını öpmeye” başlaması da Refik Halid'i kendisini bekleyen sondan kurtaramayacaktır. Karşı olduğu, İttihat ve Terakki'nin devamı olarak baktığı Ankara Hükümeti'nin zafere ulaşması *Güleryüz*'ün tehditleri karşısında *Aydede*'nin sessizliğe bürünmesine yol açmıştır. *Aydede*'nin bu sessizliğinin altında Refik Halid'in içinde bulunduğu durumun farkında olmasının yattığını söylemek yanlış olmaz:

Bu kere Anadolu'dan avdet buyuran Yakup Kadri ve Falih Rıfki Beyler İstanbul'daki dostlarına atideki hediyeleri getirmişlerdir. Sahiplerinin yarın öğleden sonra İkdam gazetesi idarehanesine uğrayarak hediyelerini almaları rica olunur:

Ali Kemal Bey'e: Kılıç Arslan Bey'den selam

Velid Bey'e: Yunus Nadi Bey'den kapalı bir mektup

Süleyman Nazif Bey'e: Hamdullah Suphi Bey'in yadigari olarak iki uçlu bir kalem

Cenab Şahabettin Bey'e: Bursa mamulatından bir adet ipekli kefiye

Rıza Tevfik Bey'e: Ziya Gökalp Bey'in el yazısıyla “bu aklınla bin yaşa” yazılı bir levha (*Aydede*, 19 Ekim 1922 (19 Teşrinievvel 1338), Sayı: 84)

Milli Mücadele döneminde mizah cephesindeki savaşı *Güleryüz* kazanmış, 9 Kasım 1922 (9 Teşrinisani 1338) tarihinde *Aydede* kapanarak, Refik Halid de yurtdışına kaçmıştır. *Güleryüz*'ün ifadesi ile “*güneş doğunca ay batmış*” tır.

Kaynaklar

- Aktaş, Ş. (1986). *Refik Halid Karay*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Arsıntaş, B. (2003). *Refik Halid ve Milli Mücadele*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Aydede*, Milli Kütüphane, Mikrofilm No: 577, DVD No: 1142, Yer No: 1956 SC 7.
- Banarlı, N. S. (1984). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 2, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 1205-1208.
- Bulut, S. (2007). *Hürriyet Gazetesi: 1948-1953 Döneminin Yayın Politikası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.
- Çapanoğlu, M. S. (1970). *Basın Tarihimizde Mizah Dergileri*, İstanbul: Garanti Matbaası.
- Çeviker, T. (1991). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü III*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Çeviker, T. (1993). *Ahmet Rifki-Karşı*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Devrim, T. (2009). *Güleryüz Mizah Dergisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Edebiyatı Programı, İstanbul.
- Diken*, Milli Kütüphane, DVD No: 787, Yer No: 1957 SB 254
- Duymaz, R. (1991) *Celal Nuri İleri ve Atı Gazetesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ercan, H. Y. (1967). Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 8, s.411-438.
- Erdal, İ. (2005). Türk Basınına Göre; Ortodoks Türklerin Milli Mücadeledeki Tutumu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 36-36, s. 333-343.
- Gökman, M. (1970). *Sedat Simavi Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Apa Ofset.
- Güleryüz*, Milli Kütüphane, Mikrofilm No: 244-245, DVD No: 571, Yer No: 1956 SB 274.

Hakimiyet-i Milliye, Milli Kütüphane, Mikrofilm No: 427-450, 2717-2813, DVD No: 1541, Yer No: 1957 SÇ 25.

Karay, R. H. (2009). *Minelbab İlelmihrab*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Koloğlu, O. (Mart 2003). Sedat Simavi: Kadın Resmini Basına Yerleştiren Gazeteci. *Tarih ve Toplum*, Sayı: 231, s.34-35.

Öngören, F. (Ekim 1972). Hain Rıfkı. *Yeni a Dergisi*.

Özkorkut, N. Ü. (2002). Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, s.65-84.

Peyam-ı Sabah, Milli Kütüphane, Mikrofilm No: 2939-2941, DVD No: 1530, 525-529, Yer No: 1957 SÇ 7.

TBMM Zabıt Ceridesi, İçtima 154, 4.2.1388, Cilt 16.

TBMM Zabıt Ceridesi, İçtima 198, 24.2.1339, Cilt: 27.

TBMM Zabıt Ceridesi, İçtima 3, 6.3.1338, Cilt: 18.

Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ünal, Y. (2013). Refik Halid Karay ve Milli Mücadele. *History Studies*, Vol. 5, 2013, p. 367-389.

Üyepazarcı, E. (1994). Refik Halit'in "Aydede"si ile "Milli Mücadele" ve "Millici"ler. *Müteferrika*, Sayı: 2, s.135-143.

Dergiler

"Ah İstanbul!", *Aydede*, 5 Ocak 1922 / 5 Kanunusani 1338, Sayı: 2.

"Ali Kemal Bey'e açık mektup", *Güleryüz*, 13 Ocak 1922 / 1338, Sayı: 37.

"Anadolu'da yenilikler", *Aydede*, 19 Ocak 1922 / 19 Kanunusani 1338, Sayı: 6, s. 3.

"Anadolu'da yeşil yumurta", *Aydede*, 2 Mart 1922 / 1338, Sayı: 18, s. 2.

"Ankara nezlesi", *Aydede*, 23 Ocak 1922 / 23 Kanunusani 1338, Sayı:7, s.1.

"Ankara simitleri", *Aydede*, 23 Mart 1922 / 1338, Sayı: 24.

"Aydede aybaşında çıkıyor", *Peyam-ı Sabah*, 19 Aralık 1921 / 19 Kanunievvel 1337.

"Aydede hasta", *Güleryüz*, 2 Şubat 1922 / 1338, Sayı: 40, s.6.

"Aydede'de neler var?", *Güleryüz*, 19 Ocak 1922 / 19 Kanunusani 1338, Sayı: 38, s.7.

"Aydede'ye kıt'a", *Aydede*, 5 Ocak 1922 / 5 Kanunusani 1338, Sayı: 36, s. 6.

“Biz ve matbuat”, *Güleryüz Pazartesi Nusha-i Mahsusası*, 3 Ekim 1921 / 3 Teşrinievvel 1337, Sayı: 1, s.1.

“Ders alacakmış!” , *Aydede*, 16 Şubat 1922 / 1338, Sayı: 14, s.4.

“Gazetecilik mektebi ve İstanbul'dan muharrir celbi”, *Aydede*, 9 Mart 1922 / 1338, Sayı: 20.

“Güleryüz'ün ilk sözü”, *Güleryüz*, 5 Mayıs 1921 / 1337, Sayı: 1, s. 3.

“İslah-ı hayvanat”, *Aydede*, 27 Mart 1922 / 1338, Sayı: 25.

“İlahi Refik Halid Bey”, *Güleryüz*, 20 Nisan 1922 / 1338, Sayı: 51.

“İncir bahsi”, *Aydede*, 11 Eylül 1922, Sayı: 73, s. 1.

“Kârî ve kârî'lerimize”, *Güleryüz*, 2 Teşrinievvel 1921 / 1337, Sayı 23, s.3.

“Krala sandalye”, *Güleryüz Pazartesi Nusha-i Mahsusası*, 3 Ekim 1921 / 3 Teşrinievvel 1337, Sayı: 1, s.1.

“Mecburi izdivaç hakkında”, *Aydede*, 1 Haziran 1922 / 1338, Sayı: 44, s.3.

“Meslek bahsi”, *Aydede*, 2 Ocak 1922 / 2 Kanunusani 1338, Sayı: 1, s.1.

“Olmaz!”, *Güleryüz*, 4 Mayıs 1922 / 1338, Sayı: 53, s. 2.

“Ortodoks kiliselerine bir tamim”, *Hakimiyet-i Milliye*, 1 Aralık 1921, s.2.

“Peyam-ı Eyyam”, *Peyam-ı Sabah*, 3 Ocak 1922, No: 11537-1107, s. 1.

“Samimi hasbihaller”, *Aydede*, 12 Ocak 1922 / 12 Kanunusani 1338, Sayı: 4, s. 4.

“Teşekkür”, *Aydede*, 5 Ocak 1922 / 5 Kanunusani 1338, Sayı: 2, s. 1.

“Umum Kârî'e ve kârî'lerimize mühim bir tebşir”, *Güleryüz*, 15 Haziran 1922 / 1338, Sayı: 59, s.3.

“Yunan tebliğ-i resmiyesi”, *Güleryüz Pazartesi Nusha-i Mahsusası*, 3 Ekim 1921 / 3 Teşrinievvel 1337, Sayı: 1, s.1.

“Refik Halid'in yolculuk hazırlıkları”, *Güleryüz*, 2 Kasım 1922 / 2 Teşrinisani 1338, Sayı: 81, s. 2.

“İşkenceci Rıfkı Efendinin firarı”, *Güleryüz*, 2 Kasım 1922 / 2 Teşrinisani 1338, Sayı: 81, s. 2.

“Üç muhavere”, *Güleryüz*, 16 Kasım 1922 / 16 Teşrinisani 1338, Sayı: 83, s. 2.

“Lenin yerine Grinin”, *Alemdar*, 3 Kanunusani 1920, No: 2683, s. 1.

“Ankara'da ağaç dikme bayramı”, *Aydede*, 12 Haziran 1922 / 1338, Sayı: 47, s. 4.

“Ankara'da ziyafetler”, *Aydede*, 9 Mart 1922 / 1338, Sayı: 20, s. 4.

“Ankara hediyeleri”, *Aydede*, 19 Ekim 1922 / 19 Teşrinievvel 1338, Sayı: 84.